

Пенка Шопова Penka Shopova
Радослав Спасов Radoslav Spasov

**БЪЛГАРСКОТО LA LIBERAZIONE
ОСВОБОЖДЕНИЕ DELLA BULGARIA
И ИТАЛИАНСКИЯТ E LO SCULTORE
СКУЛПТОР ITALIANO
АРНАЛДО ДЗОКИ ARNALDO ZOCCHI**

The Bulgarian Liberation and
the Italian Sculptor Arnaldo Zocchi



Парадигма
София, 2019



Paradigma
Sofia, 2019

Пенка Шопова Penka Shopova
Радослав Спасов Radoslav Spasov

**БЪЛГАРСКОТО LA LIBERAZIONE
ОСВОБОЖДЕНИЕ DELLA BULGARIA
И ИТАЛИАНСКИЯТ E LO SCULTORE
СКУЛПТОР ITALIANO
АРНАЛДО ДЗОКИ ARNALDO ZOCCHI**

The Bulgarian Liberation and
the Italian Sculptor Arnaldo Zocchi

Издателство „Парадигма“ Casa editrice “Paradigma”
София, 2019 Sofia 2019

Изданието е реализирано с финансовата подкрепа на
Посолството на Италия в София
по случай 140 години дипломатически отношения между Италия и България

Questa edizione è stata realizzata con il supporto
dell'Ambasciata d'Italia in Sofia
in occasione dei 140 anni di relazioni diplomatiche fra Italia e Bulgaria

The edition was released with the financial support of
the Embassy of Italy in Bulgaria
on the occasion of 140 years of diplomatic relations between Italy and Bulgaria



© Пенка Шопова, Радослав Спасов – автори
© Алфонсо Лондеро – преводач на италиански език
© Милена Парашкевова – преводач на английски език
© Пенка Шопова, Радослав Спасов – снимки
© Издателство „Парадигма“, 2019

© Autori: Penka Shopova, Radoslav Spasov
© Traduzione italiana: Alfonso Londero
© Traduzione inglese: Milena Parashkevova
© Fotografie: Penka Shopova, Radoslav Spasov
© Casa editrice “Paradigma”, 2019

© Penka Shopova, Radoslav Spasov 2019
© Italian translation: Alfonso Londero
© English translation: Miglena Parashkevova
© Photo by Penka Shopova, Radoslav Spasov
© Paradigma Ltd. 2019

ISBN 978-954-326-404-9

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ 5

УВОД

**Духът на свободата,
творецът и народът 9**

ПЪРВА ГЛАВА

**Въодушевлението от
свободата на един изстрадал,
но горд български народ 11**

Град СЕВЛИЕВО 11

Град СОФИЯ..... 15

Град ОРЯХОВО 29

Град РУСЕ..... 31

ВТОРА ГЛАВА

**По следите на дивния
флорентинец в Италия 35**

Град КАПРЕЗЕ
МИКЕЛАНДЖЕЛО 35

Град ФЛОРЕНЦИЯ – родно
място и семейна среда 37

Град САРТЕАНО 40

Град АЛТАМУРА..... 43

Град РИМ..... 45

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

**Паметниците – спътници
в паметта на поколенията.. 49**

INDICE

INTRODUZIONE..... 5

INTRODUZIONE

**Lo spirito di libertà, l'artista
e il popolo 9**

CAPITOLO PRIMO

**L'entusiasmo per la libertà
del vessato ma fiero popolo
bulgaro 11**

Città di SEVLIEVO 11

Città di SOFIA 15

Città di ORJANOVO 29

Città di RUSE 31

CAPITOLO SECONDO

**Sulle tracce dello splendido
fiorentino in Italia 35**

Città di
CAPRESE MICHELANGELO .. 35

Città di FIRENZE, luogo nativo
e ambiente familiare..... 37

Città di SARTEANO..... 40

Città di ALTAMURA..... 43

Città di ROMA..... 45

CONCLUSIONE

**I monumenti, compagni di viaggio
nella memoria delle generazioni. 49**

CONTENTS

INTRODUCTION

The Spirit of Freedom, the Artist and the People	51
---	-----------

CHAPTER ONE

The Exaltation of the Long-suffering yet Proud Bulgarian Nation Brought by Freedom	52
Town of SEVLIEVO	52
SOFIA city	53
Town of ORYAHOVO.....	58
Town of ROUSSE	59

CHAPTER TWO

Places of the Fabulous Florentine in Italy.....	61
Town of CAPRESE MICHELANGELO	61
City of FLORENCE – the Birth Place and the Family	61
Town of SARTEANO	62
Town of ALTAMURA	63
City of Rome.....	63

AFTERWORD

Monuments as Satellites in the Memories of Generations	64
---	-----------

ВЪВЕДЕНИЕ

140-те години дипломатически отношения между Италия и България, които честваме през 2019 г., са ефективно измерение на дългите и плодотворни отношения, съществуващи между двете страни. Но освен от събития, отношенията се изразяват от личности. Затова част от дейността на Посолството на Италия в София, посветена на честването на тази важна годишнина, се съсредоточи върху някои италианци, оставили запомняща се следа в България. В някои случаи става дума за имена, които не са толкова известни на обществото, но са дали значителен принос – политически, художествен или икономически – за страната.

Сред тези имена естествено не липсват артистите. Между тях е скулпторът Арналдо Дзоки (Флоренция, 1862 г. – Рим, 1940 г.) – основно действащо лице на проучването, дело на Пенка Шопова и Радослав Спасов, и един от най-изявените представители предвид качеството и количеството на създадените от него произведения в България.

Арналдо Дзоки работи много активно от началото на XX век, както в Италия, така и в България. В тази оригинална книга двамата автори пресъздават историята на скулптора чрез многобройните паметници,

INTRODUZIONE

I 140 anni di relazioni diplomatiche fra Italia e Bulgaria che si sono celebrati nel 2019 sono un'efficace misura dei lunghi e fruttuosi rapporti esistenti fra i due Paesi. Ma i rapporti sono fatti di persone oltre che di avvenimenti. Per questo una parte dell'impegno che l'Ambasciata d'Italia a Sofia ha profuso nel celebrare questo importante anniversario è stata dedicata proprio ad alcuni italiani che hanno lasciato importanti tracce in Bulgaria. Si tratta, in alcuni casi, di nomi poco conosciuti al pubblico, ma che hanno dato un contributo importante, sia esso politico, artistico o economico, al Paese.

Fra questi italiani non mancano naturalmente gli artisti. Tra questi, lo scultore Arnaldo Zocchi (Firenze, 1862 - Roma, 1940), che è il protagonista di questo studio condotto da Penka Shopova e Radoslav Spasov, è uno dei principali esponenti per la qualità e la quantità del lavoro da lui svolto in Bulgaria.

Arnaldo Zocchi è stato molto attivo sia in Italia che in Bulgaria a partire dall'inizio del XX secolo. In questo originale studio i due autori ripercorrono la storia dello scultore attraverso i numerosi monumenti eretti a comme-

издигнати в чест на важни политически събития, знаменателни на национално ниво, както за италианския, така и за българския народ.

Без съмнение най-важното и известно произведение на Дзоки в България е паметникът Цар Освободител (Александър II) на централния площад пред Народното събрание в столицата София, тържествено открит на 30 август 1907 г. Произведение с богата история, включваща и някои любопитни факти, която е описана прецизно в книгата, като по някакъв начин отразява възгледенията и сложността на България от онова време.

Важни произведения на италианския скулптор има и в други български градове, като Русе – където е изваял „Крилата победа“, Севлиево – родния град на българския скулптор Асен Пейков, приятел на Дзоки, и Оряхово – паметници, станали основен елемент от тяхната градска среда. Авторите ни запознават не само с техническите и художествени характеристики на творбите, но преди всичко със събитията, свързани с тяхното изпълнение, винаги тясно свързани с местната действителност.

В книгата се описват накратко и основните произведения, създадени от артиста в Италия, в градове имащи специално значение за Дзоки. Сред тях са Флоренция, Капрезе Микеланджело,

morazione di grandi eventi politici significativi a livello nazionale sia per il popolo italiano che per quello bulgaro.

Certamente l'opera più rilevante e famosa di Zocchi in Bulgaria è il Complesso Monumentale dedicato al Re Liberatore (Alessandro II), situato nella piazza centrale davanti all'Assemblea Nazionale della capitale Sofia che fu inaugurato il 30 agosto 1907. È un'opera che ha una ricca storia con alcune curiosità che viene puntualmente descritta nel libro e che in qualche modo riflette le aspirazioni e le complessità della Bulgaria del tempo.

Importanti opere dello scultore italiano sono presenti anche in altre città bulgare come Ruse, dove realizzò la “Vittoria alata”, Sevlievo, la città natale del grande scultore bulgaro Asen Peikov amico di Zocchi, e Orjahovo, con monumenti che sono diventati punti di riferimento nell'arredo urbano dei centri interessati. Gli autori ne raccontano non solo le caratteristiche tecniche ed artistiche, ma soprattutto le vicende legate alla loro realizzazione, sempre strettamente legate con le realtà locali.

Nel libro vengono anche brevemente descritte le principali opere realizzate dall'artista in Italia, in alcuni centri che hanno un particolare significato per Zocchi. Tra questi la natia Firenze, Ca-

Сартеано, Алтамура и Рим, където е изваял една от крилатите победи на монументалния комплекс „Виториано“ в чест на Виктор Емануил II.

Надявам се, че това издание ще запознае по-добре читателя с интензивния и изпълнен с важни и успешно осъществени творби на артиста в различни части на света.

Стефано Балди
посланик на Италия
София, ноември 2019 г.

prese Michelangelo, Sarteano, Altamura e Roma, dove egli realizzò una delle vittorie alate del Vittoriano.

Spero che questo studio possa favorire una maggiore conoscenza della vita intensa e ricca di importanti opere realizzate con successo dall'artista in varie parti del mondo.

Stefano Baldi
(Ambasciatore d'Italia)
Sofia, novembre 2019

УВОД

Духът на свободата, творецът и народът

Руско-турската война от 1877–1878 г. донася Освобождението на нашия народ от османско владичество и България отново заема достойно място на европейския континент.

Наред с другите държави, които имат отношение към революционните борби и Освобождението през 1878 г., голяма роля и като вдъхновение, и като политически символи изиграват италианските модели – преди всичко Гарибалдийското движение. Още по време на Априлското въстание от 1876 г. италианският консул в град Русе Енрико Де Губернатис сравнява българските комитети с тайната революционна организация на Джузепе Гарибалди. Проследява внимателно хода на въстанието през пролетта на 1876 г. и в писмата си изказва съчувствие към освободителната кауза на българския народ. В градовете Рим, Милано, Неапол и Торино се провеждат митинги в защита на българите.¹

Важна роля в спасяването на град София от опожаряване от турските войски и мародерите по време на

INTRODUZIONE

Lo spirito di libertà, l'artista e il popolo

La guerra russo-turca del 1877–1878 porta alla liberazione del nostro popolo dalla dominazione ottomana, facendo riacquistare alla Bulgaria un posto dignitoso nel continente europeo.

Tra gli altri Stati collegati alle lotte rivoluzionarie e alla liberazione del 1878, un ruolo maggiore sia in termini di ispirazione che in termini di simboli politici è ricoperto dai modelli italiani, primo tra tutti il movimento garibaldino. Ancora durante l'insurrezione d'aprile del 1876 il console italiano nella città di Ruse Enrico De Gubernatis raffronta i comitati bulgari all'organizzazione rivoluzionaria segreta di Giuseppe Garibaldi. Segue attentamente l'andamento dell'insurrezione nella primavera del 1876 e nelle proprie lettere esprime solidarietà nei confronti della causa della liberazione del popolo bulgaro. Nelle città di Roma, Milano, Napoli e Torino si organizzano incontri in difesa dei bulgari.¹

Un ruolo importante nel salvataggio della città di Sofia dagli incendi causati dalle truppe e dai saccheggiatori turchi

¹ Маринкева, Л. Италианският консул в Русе Енрико Де Губернатис за Априлското въстание. – ИДА: 130 години от Априлското въстание 1876г., София, кн.91, 2006, с. 185–193

¹ Marinkeva, L.: Italskij konsul v Ruse Enrico De Gubernatis za Aprilskoto vǎzstanie. – IDA: 130 godini ot Aprilskoto vǎzstanie 1876 g. (*Il console italiano a Ruse Enrico De Gubernatis sull'insurrezione d'aprile*). – IDA: 130 anni dall'insurrezione d'aprile), Sofia, t. 91, 2006, pagg. 185–193

Руско-турската война има и италианският консул в града Виторио Позитано.

Като модерни европейски гържави Италия и България започват да съществуват от две съседни десетилетия – от 60-те, съответно от 70-те години на XIX век.

След Освобождението на България връзките между двете столици – София и Рим стават много по-активни, отколкото понякога изглеждат и съвсем не са незначителни по отношение на влияние на политически и културни италиански символи в нашата гържава.

Един италиански творец – скулпторът Арналдо Дзоки (1862–1940) чрез своите паметници започва да присъства и в Италия, и в България, тъй като голяма част от творбите му са монументи – символи на големи политически и национално важни събития и за италианския, и за българския народ.

durante la guerra russo-turca è svolto anche dal console italiano a Sofia Vitorio Positano.

L'Italia e la Bulgaria cominciano a esistere come Stati europei moderni a partire da due decenni contigui, rispettivamente dagli anni 60 e dagli anni 70 del XIX secolo.

Dopo la liberazione della Bulgaria, i legami tra le due città di Sofia e Roma diventano molto più attivi di quanto a volte possano sembrare e non sono affatto trascurabili in termini di influsso esercitato da simboli politici e culturali italiani nel nostro Paese.

Un artista italiano, lo scultore Arnaldo Zocchi (1862–1940), attraverso i suoi monumenti comincia a essere presente sia in Italia che in Bulgaria, in quanto gran parte delle sue opere sono monumenti-simbolo di grandi eventi politici rilevanti a livello nazionale sia per il popolo italiano che per quello bulgaro.

ПЪРВА ГЛАВА

Въодушевляването от свободата на един изстрада, но горд български народ

Град СЕВЛИЕВО

Първият паметник на италианския скулптор в България, посветен на Освобождението, е открит в град Севлиево на 8 септември 1894 г. Това е статуя на свободата, която поставена на централния площад бързо се превръща в естествен център и емблема на града. Роденият тук скулптор Асен Пейков (1908–1973) разказва на своя съгражданин – местния историк Тончо Грозов, че за големия му приятел Арналдо Дзоки фигурата на тази статуя е една от любимите му творби. Въздигната е по инициатива на опълченското дружество “ЛЕВЪ” в чест и памет на загиналите в Априлското въстание през 1876 г. и падналите

CAPITOLO PRIMO

L'entusiasmo per la libertà del vessato ma fiero popolo bulgaro

Città di SEVLIEVO

Il primo monumento di questo scultore in Bulgaria, dedicato alla liberazione, viene inaugurato nella città di Sevlievo l'8 settembre 1894. Si tratta di una statua della libertà che, collocata nella piazza centrale, si trasforma presto nel centro naturale ed emblema della città. Asen Pejkov (1908–1973), scultore nativo della città, racconta al suo con-

cittadino, lo storico del luogo Tončo Grozev, che per il suo grande amico Arnaldo Zocchi la figura rappresentata da questa statua è una delle sue opere preferite. Viene eretta su iniziativa dell'associazione degli *opǎlčenci* (Volontari bulgari della guerra di liberazione (n.d.t.)) “LEV” in onore e memoria dei caduti nell'insurrezione d'aprile nel 1876 e



Паметникът в град Севлиево
Il monumento nella città di Sevlievo
The Monument in Sevlievo

опълченци в Руско-турската освободителна война 1877/78 г.

Идеята за издигане на паметника вдъхновява всички членове на опълченското дружество "ЛЕВЪ", които започват да събират волни пожертвования от свои съграждани. Усилията им продължават 12 години. Събрани са около 30 000 златни лева, като две трети от тях са осигурени от дарения. Идеен архитект на проекта е учителят по рисуване чеха Ото Хорейши, а италианският майстор каменоделец Де Бонно Аполони изработва постаментата и красивата колона. За четирите бронзови плочи в основата на монумента големият български възрожденец и поет Петко Р. Славейков прави подбор на стихове, два от които са негови.²

Доставката на паметника, излят в известната тогава в цяла Европа виенска фабрика за художествено лееене „Вагнер“, става през февруари 1894 г., когато статуята е транспортирана с кораб и от Виена пристига в дунавския град Свищов, откъдето с волски коли е превозена до Севлиево. Там е поставена приблизително на мястото, където след кървавия разгром на Априлското въстание се издигнали бесилки за осем от ръководителите му в Севлиевския край.

degli *opălčenci* caduti nella guerra di liberazione russo-turca del 1877/78.

L'idea di erigere il monumento ispira tutti i membri dell'associazione degli *opălčenci* "LEV", i quali cominciano a raccogliere contributi volontari dai loro concittadini: i loro sforzi durano 12 anni, durante i quali vengono raccolti all'incirca 30.000 leva d'oro, dei quali due terzi provengono da donazioni. L'architetto ideatore del progetto è l'insegnante ceco di disegno Otto Horeishi, mentre il maestro italiano muratore in pietra De Bonno Apolloni realizza il piedestallo e la bella colonna. La scelta dei versi per le quattro lastre di bronzo alla base del monumento viene fatta dal grande rinascimentista e poeta Petko P. Slavejkov, e due di tali versi sono suoi.²

La consegna del monumento, forgiato nell'allora famoso in tutta Europa stabilimento viennese per la forgatura artistica "Wagner", avviene nel febbraio 1894, quando la statua viene trasportata via nave e arriva da Vienna nella città di Svištov sul Danubio, da dove viene trasportata fino a Sevlievo per mezzo di carri trainati da buoi. Qui viene collocata quasi nel luogo esatto in cui dopo la sanguinosa sconfitta dell'insurrezione d'aprile furono erette le forche per otto dei suoi capi del distretto di Sevlievo.

² Братованов, Ст. Опълченското дружество „ЛЕВЪ“ и въздигнатите отъ него паметници въ Канлъ дерѣ. Севлиево, 1940, с. 8–11

² Bratovanov, St.: Opălčenskoto družestvo "LEV" i vâzdignalite ot nego pametnici v Kanlă dere (*L'associazione degli opălčenci "LEV" e i monumenti da essa realizzati a Kanlă dere*). Sevlievo, 1940, pagg. 8-11

Тържественото откриване е на 8 септември 1894 г., когато, за да отдадат своята почит към загиналите за свободата на България пристигат хиляди хора. Присъстват високоставени гости и управници на Севлиево окръг, изнесени са хоругвите от двете църкви, паметникът е осветен от градското духовенство и се отслужва панихида за падналите поборници. Високият 12 метра монумент е отрупан с цветя и венци до самия му връх.³

L'inaugurazione ufficiale avviene l'8 settembre 1894, quando migliaia di persone giungono per rendere onore alle vittime della libertà della Bulgaria. Sono presenti ospiti altolocati e governanti del distretto di Sevlievo, vengono portate fuori le bandiere religiose delle due chiese, il monumento è consacrato dal clero locale e si celebra una funzione commemorativa per i combattenti caduti. Il monumento alto 12 metri è sommerso da fiori e corone fino in cima.³



Детайли от паметника в град Севлиево
Dettagli del monumento della città di Sevlievo
Details of the monument in Sevlievo

Статуята изобразява млада жена, символизираща освободената Майка България, която в лявата си ръка държи лавров венец, за да увенчае челата на загиналите за свободата и нейни чедра, а във в дигнатата дясна ръка има

La statua raffigura una giovane donna che simboleggia Madre Bulgaria liberata, la quale tiene nella mano sinistra una corona d'alloro per coronare le fronti dei suoi figli caduti per la sua libertà, mentre nella mano destra, sollevata, tiene una

³ Пак там, с. 12

³ Ibidem, pag. 12

тръба, с която зове за освобождение-
то и обединението на българските
земи. Косите ѝ са свободно развети,
по дрехата ѝ има много елементи от
българската женска народна носия, на
кръста ѝ е колан с пафти, а върху ри-
зата е избродиран изправен на задни-
те си крака лъв.

tromba, con la quale incita alla liberazio-
ne e all'unificazione delle terre bulgare.
Ha i capelli sciolti al vento, sul suo vesti-
to sono presenti molti elementi del co-
stume popolare bulgaro femminile, alla
vita porta una cintura con fibbie e sulla
camicia è ricamato un leone appoggiato
sulle zampe posteriori.



Паметникът в град Севлиево
Il monumento nella città di Sevlievo
The Monument in Sevlievo

Най-значимата творба на Арналдо Зоки в България е паметникът на Цар Освободител – руския император Александър II (1855–1881) на централния площад пред Народно-то събрание в столицата София.

Следосвобожденският възторг на българския народ и неговата благодарност към освободителите намира израз в създадения Комитет „Цар Освободител“. Негов председател е големият възрожденски геец Стоян Заимов, а почетен председател става княз Фердинанд (княз 1887–1908, цар 1908–1918). Комитетът взема решение за издигане на паметник на руския император Александър II и обявяване на конкурс за създаването му.⁴

През 1900 г. се определя място пред Народното събрание за издигане на монумента. Изискванията към авторите на проектите са определени точно – кои лица и събития от Освободителната война да бъдат изобразени. За фигурата на руския император Александър II се остава значителна творческа свобода, както и за вида и размерите на композициите. Задължително трябва да присъстват образите на великия княз Николай Николаевич – главнокомандващ на руската Дунавска армия, граф Игнатиев – защитник на

L'opera più rilevante di Arnaldo Zocchi in Bulgaria è il monumento al Re Liberatore, l'imperatore russo Alessandro II (1855–1881), situato nella piazza centrale davanti all'Assemblea Nazionale nella capitale Sofia.

L'entusiasmo del popolo bulgaro dopo la liberazione e la gratitudine di quest'ultimo verso i suoi liberatori trovano espressione nel Comitato “Re Liberatore”, di cui è presidente il grande artista rinascimentale Stojan Zaimov, mentre presidente onorario ne diventa il Principe Ferdinando (principe dal 1887 al 1908, Re dal 1908 al 1918). Il Comitato decide di erigere un monumento all'imperatore russo Alessandro II e di bandire un concorso per la sua realizzazione.⁴

Nel 1900 viene definito il luogo per la realizzazione del monumento, ovvero davanti all'Assemblea Nazionale. I requisiti relativi agli autori dei progetti vengono stabiliti in modo preciso, ovvero quali personaggi ed eventi della Guerra di liberazione debbano essere raffigurati. Per quanto riguarda la figura dell'imperatore russo Alessandro II, viene lasciata ampia libertà creativa, così come per il tipo e le dimensioni delle composizioni. Devono obbligatoriamente essere presenti le figure del grande Principe Nikolaj Nikolaevič (alto comandante dell'armata russa

⁴ Труфешев, Н. Паметникът на освободителите. София, 1964, с. 7

⁴ Trufešev, N.: Pаметникът на osvoboditelite (*Il monumento ai liberatori*). Sofia, 1964, pag. 7

българската кауза, както и прославените пълководци герои – генералите Гурко и Скобелев. Възнаграждението за победителя в анонимния конкурс е 300 000 франка.⁵

В продължение на 3 месеца от обявяването на програмата / 15 януари 1900/, около 90 автори от различни страни изпращат заявка до журито, което е в състав: княз Фердинанд, Антонен Мерсие – професор от Парижката художествена академия, Етторе Ферари – професор от Римската художествена академия, Роберт Бах – професор от Петербургската академия, руския консул в София Юри Бахметев, първия секретар от същото агентство Николай Етер, заменен от Николай Дяченко, Стоян Заимов, Иван Мърквичка, Антон Митов, Петко Клисуров, Стоимен Сарафов и Никола Лазаров, който по-късно проектира оградата на паметника.⁶

Впоследствие мнозина от кандидатите се отказват и остават 31 автори, които успяват да изпратят проектите си навреме. Всички гипсови макети са доставени до началото на септември, опаковани в 120 сандъка с обща тежест 22 тона. Изложени са от 1 до 20 септември в голямата зала на Княжеския манеж за оглед и преценка от обществеността. Първа награда с пълно единоду-

Dunavska), il conte Ignatiev (difensore della causa bulgara) e i gloriosi generali-eroi Gurko e Skobelev. L'onorario per il vincitore del concorso anonimo ammonta a 300.000 franchi.⁵

Durante i 3 mesi successivi alla pubblicazione del programma (15 gennaio 1900), circa 90 autori provenienti da diversi paesi inviano la propria candidatura alla commissione costituita dal Principe Ferdinando, Antonen Mercié (professore all'Accademia d'arte di Parigi), Ettore Ferrari (professore all'Accademia d'arte di Roma), Robert Bach (professore all'Accademia di Pietroburgo), il console russo a Sofia Juri Bahmetev, il primo segretario della stessa agenzia Nikolaj Eter (sostituito da Nikolaj Djačenko), Stojan Zaimov, Ivan Mărkvička, Anton Mitov, Petko Klisurov, Stoimen Sarafov e Nikola Lazarov (che in seguito progetta la recinzione del monumento).⁶

In seguito, la maggior parte dei candidati si ritira e rimangono solamente in 31 gli autori che riescono a inviare il progetto in tempo. Tutti i modelli in gesso pervengono entro l'inizio di settembre, impacchettati in 120 casse del peso totale di 22 tonnellate. Tali modelli vengono esposti dal 1 al 20 settembre nella grande sala del Maneggio reale per essere osservati e valutati dal pubblico. Il primo premio viene assegnato all'unanimità della giuria al progetto

⁵ Списание БИАД. 1901, кн. 3 и 4, с. 63–64

⁶ Капчев, Г. Признателна България. София, 1907, с. 95–99

⁵ Rivista BIAD. 1901, t. 3 e 4, pagg. 63–64

⁶ Капчев, Г.: Priznatelna Bălgarija (*La Bulgaria riconoscente*). Sofia, 1907, pagg. 95–99

ише на комисията печели проект номер 11 с мото Roma, чиито автор е Арналдо Дзоки. Единствено флорентинецът изпълнява всички изисквания на журито, като проектът е направен от гипс и е висок 2 метра, фигурата на конника е 60 см.⁷

При обявяване на победителя избухват бурни аплодисменти от присъстващите. Върху макета е поставен лавровият венец на победата и е издигнато италианското знаме. Присъстващите са възхитени как един италианец, чужд на българския и на руския дух успява да изпълни с вещина и разбиране задачата на конкурса.⁸ Народната любов и възхищение от решението на журито намират своя трибун в лицето на българина Георги, който макар че не е оставил фамилията си във вестник „Вечерна поща“ изразява възторга и почитта на народа към Дзоки със стиховете:

„... О дивни флорентинецо,
бъди честит навеки...”⁹

В своите спомени Арналдо Дзоки споделя:

„Бях вече 40 годишен, когато заслужено или не в една не много далечна страна ме нарекоха „Дивният флорентинец“. От възторг ли, от опиянението от свободата ли, а може би от това, че моят проект беше най-близко до идеята за бла-

номер 11 che riporta il motto “Roma” e il cui autore è Arnaldo Zocchi. Solo il fiorentino soddisfa tutte le condizioni della giuria. Il progetto è realizzato in gesso e ha un’altezza di 2 metri, mentre la figura del cavaliere è di 60 cm.⁷

Alla proclamazione del vincitore scoppia il fragoroso applauso dei presenti. Sul modello viene riposta la corona d’alloro della vittoria e si sventola la bandiera italiana. I presenti si rallegrano per come un italiano, estraneo allo spirito bulgaro e russo, sia riuscito a realizzare con competenza e comprensione l’incarico del concorso.⁸ L’amore del popolo e l’ammirazione per la scelta della giuria trovano il proprio tribuno nella persona del bulgaro Georgi, il quale, nonostante non abbia lasciato il proprio cognome nel giornale “Večerna pošta”, esprime l’entusiasmo e la stima del popolo per Zocchi con i seguenti versi:

“...O splendido fiorentino,
sii per sempre felice...”⁹

Nei propri ricordi Arnaldo Zocchi scrive:

“Avevo già 40 anni quando, meritatamente o meno, in un paese non molto lontano, mi definirono “Lo splendido fiorentino”. Forse per ammirazione, forse per inebriamento dalla libertà, o forse per il fatto che il mio progetto più

⁷ Centralen dāržaven arhiv (Archivio centrale statale), f. 3 K, op. 8, a.e. 196, l. 20

⁸ Rivista BIAD. 1901, t. 3 e 4, pagg. 63–66

⁹ Večerna pošta (Posta della sera), 1 ottobre. 1900, n. 18

⁷ ЦДА, ф3к, оп.8, а.е.196, л.20

⁸ Списание БИАД. 1901г. кн. 3 и 4р с. 63–66

⁹ „Вечерна поща“, 1 октомври. 1900, бр.18

годарността на един народ от все още неизживяната му радост от свободата и от все още неизживяната му любов към тези, които дадоха кръвта си за нея”.¹⁰

В родината му бързо се разнася вестта за постигнатия успех от Арналдо Дзоки, който успява да се пребори с имената на известни професори от цяла Европа и най-вече от Италия.

В този важен момент от живота му той си спомня:

„На 15 октомври 1900 г. получих официалното потвърждение, че съм спечелил конкурса за паметника на Цар Освободител. Това бе за мен една голяма изненада. Помня, че моите родители плахаха от радост.”¹¹

От тайната канцелария на княз Фердинанд изискват от Русия фотографии на лицата, които ще бъдат изобразени в скулптурната композиция и ги изпращат на автора в Рим.¹²

Тържеството за първата конка и полагането на основния камък е на 23 април 1901 г. Датата не е случайна, на този ден в цяла България се

си avvicinava all’idea di gratitudine di un popolo per la sua felicità dovuta alla libertà raggiunta e non ancora vissuta e per il suo amore non ancora vissuto verso coloro che avevano versato il proprio sangue per lei”.¹⁰

Nella patria dello scultore presto si sparge la notizia del successo raggiunto da Arnaldo Zocchi, che è riuscito ad affrontare i nomi di rinomati professori da tutta Europa e soprattutto dall’Italia.

In questo importante momento della vita egli ricorda:

“Il 15 ottobre 1900 ebbi la conferma ufficiale di aver vinto il concorso per il monumento al Re Liberatore. Per me fu una grande sorpresa. Ricordo che i miei genitori piansero dalla felicità.”¹¹

Dalla cancelleria segreta del Principe Ferdinando vengono richieste alla Russia le fotografie dei volti che saranno raffigurati nella composizione scultorea e vengono poi inviate all’autore a Roma.¹²

La celebrazione dell’apertura del cantiere e la posa della prima pietra avvengono il 23 aprile 1901. Tale data non è casuale: in questo giorno in tutta

¹⁰ Болони, К. Краевед в италианския град Сартеано, който събира архив за живота и творчеството на Дзоки. Той любезно ни предостави спомените на твореца “Sulle vie del passato memorie d’arte.” – „По пътя на миналото, спомените на един творец.” Карло Болони е потомствен фармацевт, който притежава аптеката, която е била собственост на фамилията на съпругата на Дзоки – Изолина Лонгини.

¹¹ Нурижан, Ж. Творци на италианския дух. София, 1934, с. 124

¹² ЦДА, ф3к, он.8, а.е.138, л.24

¹⁰ Bologni, C.: Studioso della città italiana di Sarteano che raccoglie un archivio sulla vita e le opere di Zocchi e che ci ha gentilmente concesso i ricordi dell’artista “Sulle vie del passato, memorie d’arte”. Carlo Bologni è un farmacista per discendenza che possiede una farmacia che è stata di proprietà della famiglia della moglie di Zocchi, Isolina Zocchi.

¹¹ Nurigiani, G.: Tvorci na italianskija duh (*Creatori dello spirito italiano*). Sofia, 1934, pag. 124

¹² Centralen dāržaven arhiv (*Archivio centrale statale*), f. 3 K, op.8, а.е. 138, l. 24

отбелязва 25-та годишнина от Априлското въстание.

На площада пред Народното събрание се събират хиляди хора, извършва се водосвет, почетният председател на комитета княз Фердинанд произнася реч, посрещната от хората с гръмогласно “ура”.

В основите на паметника в медна кутия е поставен тържественият възпоменателен акт към идните поколения заедно с всички документи на комитета. В капсулата се поставят и по една от всички български монети, в обръщение по това време.

За построяването на монумента X-то народно събрание решава да отпусне 300 000 лева от бюджетта, държавният глава дарява 50 000 лева лични средства.¹³

На същия ден се открива и всенародна подписка за набиране на пари от съпричастния към идеята български народ чрез специално отпечатани марки. В България се организират повече от 500 клона на комитета.

Арноaldo Дзоки започва да твори усилено:

„Цели четири години работих непрекъснато над паметника, като накрая се разболях. На 27 октомври 1903 г. Негово Величество крал Виктор Емануел посети ателието ми и остана извънредно доволен от завършения бюст на Цар Александър

la Bulgaria si festeggia il 25° anniversario dell'insurrezione d'aprile.

Sulla piazza davanti all'Assemblea Nazionale si riuniscono migliaia di persone, si procede alla benedizione dell'acqua, il presidente onorario del comitato, il re Ferdinando, tiene un discorso che viene accolto dalla folla con un fragoroso “Urrà!”.

Nelle fondamenta del monumento, in un contenitore di rame viene riposto un atto commemorativo per le generazioni a venire assieme a tutti i documenti del comitato. Nella capsula vengono deposte anche ciascuna delle monete bulgare allora in circolazione.

Per la costruzione del monumento, la X Assemblea Nazionale decide di stanziare 300.000 leva del proprio budget, mentre il capo dello Stato regala 50.000 leva del proprio patrimonio.¹³

Lo stesso giorno parte una raccolta popolare di firme per raccogliere denaro dal popolo bulgaro partecipe dell'idea, attraverso francobolli stampati per l'occorrenza. In Bulgaria si organizzano più di 500 succursali del comitato.

Arnaldo Zocchi comincia a lavorare sodo:

“Lavorai per quattro anni interi sul monumento e alla fine mi ammalai. Il 27 ottobre 1903 Sua Maestà il Re Vittorio Emanuele visitò il mio atelier e rimase eccezionalmente soddisfatto del busto ormai concluso dello Zar Alessandro II. Per l'occasione, sulla

¹³ Ганев, Н. Паметниците на София. София, 1939, с. 22–32

¹³ Ganev, N.: *Pameticite na Sofia (I monumeti di Sofia)*. Sofia, 1939, pagg. 22–32

II. По тоя случай на фасадата на моята скромна вила е поставена една възпоменателна плоча, която да напомня това кралско посещение.”¹⁴

До откриването на паметника – на 30 август 1907 г. ще се случат много събития, които се отразяват в многобройните публикации в българската и в италианската преса, тъй като интересът към скулптора и раждането на неговата творба не пресъхва през следващите 7 години: полагане на основния камък – 23 април 1901 г. – геня на честването 25 години от Априлското въстание, всенародна подписка за събиране на средства за построяване на паметника, ателието на скулптора в Рим, където е бил посещаван от много българи, завършването на монумента на 15 септември 1903 г., пълното с перипетии пристигане на скулптурата от Рим в София в една студена снежна зима, отлагане на откриването за 25 годишния юбилей от Освобождението, самото откриване на 30 август 1907 г.

Първо от Италия за България се пренася конната статуя. Транспортирането ѝ среща множество трудности, особено при преминаване през железопътните тунели в Сърбия, където властите отказват да пропуснат високия 3 метра и половина монумент, защото цял га им

facciata della mia modesta casa fu collocata una lastra commemorativa per ricordare tale visita regale.”¹⁴

Fino all’inaugurazione del monumento, che avverrà il 30 agosto 1907, si verificano molti fatti che sono riportati in molteplici pubblicazioni sulla stampa bulgara e italiana, poiché l’interesse per lo scultore e la nascita dell’opera non si affievoliscono durante i 7 anni successivi: posa della prima pietra (23 aprile 1901) e giornata del festeggiamento dei 25 anni dall’insurrezione d’aprile, raccolta popolare di firme per raccogliere mezzi per la costruzione del monumento, l’atelier dello scultore a Roma visitato da molti bulgari, il completamento del monumento il 15 settembre 1903, l’arrivo pieno di peripezie della scultura a Sofia da Roma in un freddo e nevoso inverno, il rinvio dell’inaugurazione per i 25 anni dalla Liberazione, la stessa inaugurazione del 30 agosto 1907.

Per prima viene trasportata dall’Italia alla Bulgaria la statua del cavallo. Il trasporto incontra molteplici difficoltà, in particolare durante il passaggio attraverso i tunnel ferroviari in Serbia, dove le autorità negano il passaggio del monumento alto 3 metri e mezzo in quanto danneggerebbe la linea. A fronte di 1.800 leva le autorità si accordano per concedere uno

¹⁴ Нурижан, Ж. Творци на италианския дух ..., с. 124

¹⁴ Nurigiani, G.: *Tvorci na italianskija duh (Creatori dello spirito italiano)*. Sofia, 1934, pag. 124



Арналдо Дзоки в ателието си в Рим
Arnaldo Zocchi nel suo atelier a Roma
Arnaldo Zocchi in his studio in Rome

повреди линията. Срещу 1800 лева се съгласяват да предоставят специален товарен влак и така статуята, която от няколко седмици стои в Белград, е пропусната да мине. Българската преса почти ежедневно информира за трудностите по транспортирането ѝ още от Рим.¹⁵

По това време в София зимата е изключително люта. За да може да се превози паметникът, от трамвайното депо до гарата се построява специална линия, а волски коли го докарват до площада. В София пристига и скулпторът, за да проследи монтирането на статуята.¹⁶

speciale treno merci e in tal modo la statua, che da alcune settimane è ferma a Belgrado, viene lasciata passare. La stampa bulgara riporta quasi quotidianamente le difficoltà inerenti il trasporto, già a partire da Roma.¹⁵

In questo periodo l'inverno a Sofia è particolarmente rigido. Per poter trasportare il monumento viene costruita una speciale linea che va dal deposito dei tram fino alla stazione, mentre carri trainati da buoi lo portano fino alla piazza. A Sofia arriva anche lo scultore stesso, per seguire il montaggio della statua.¹⁶

¹⁵ „Вечерна поща“, 1902, 16 ноември, бр. 513 и бр. 517 от 21 ноември 1902 г.

¹⁶ „Вечерна поща“, 1902, 2 декември бр. 528.

¹⁵ *Večerna pošta (Posta della sera)*, 1902, 16 novembre, n. 513 e n. 517 del 21 novembre 1902

¹⁶ *Večerna pošta (Posta della sera)*, 1902, 2 dicembre, n. 528

При строежа и монтажа на паметника Дзоки идва на няколко пъти в България. Пътува из страната, сприятелява се с много хора, среща изключително щедри българи, които го канят на вечеря и така той се запознава с местните нрави и обичаи.

Останалите фигури от композицията са завършени окончателно на 15 септември 1903 г. и паметникът трябва да бъде открит на 30 август 1904 г. За ателието на скулптора в Рим заминава приемателна комисия начело с председателя на комитета Стоян Заимов. По негово настояване, Арналдо Дзоки допълнително разработва в композициите участието на българското опълчение.

Durante la costruzione e il montaggio della statua, Zocchi viene più volte in Bulgaria. Si sposta all'interno del Paese, conosce molte persone, incontra dei bulgari particolarmente generosi che lo invitano a cena e in tal modo viene a conoscenza delle usanze e delle tradizioni locali.

Le restanti figure della composizione vengono ultimate il 15 settembre 1903 e il monumento dovrà essere inaugurato il 30 agosto 1904. La commissione di collaudo, con in testa il presidente del comitato Stojan Zaimov, si reca all'atelier dello scultore a Roma. Su insistente richiesta di quest'ultimo, Arnaldo Zocchi realizza nelle composizioni la partecipazione degli *opălčenci*.



17

Арналдо Дзоки – последният прав вдясно – в двора на ателието си в Рим с приемателната комисия

Arnaldo Zocchi (l'ultimo in piedi a destra) nel cortile del suo atelier a Roma assieme alla commissione di collaudo

Arnaldo Zocchi – the last standing on the right – with the Acceptance Committee in the yard of his studio in Rome

¹⁷ НБКМ, БИА, IV73

¹⁷ Biblioteca Nazionale "SS. Cirilo e Metodio", BIA, IV73

Сложната международна обстановка е причина всенародното тържество за откриването да бъде отменено за по-късен период.

Освещаването и откриването на паметника става едва на 30 август 1907 г. – неделя, за което Арналдо Зocchi е официално поканен:

„В края на август 1907 г. от името на Негово Величество ме поканиха за откриването на паметника. Не бях ходил в София известно време, минавах само на връщане от Русчук (старото име на град Русе). Колко се е променила българската столица от първия път, когато я посетих през 1900 г. Цивилизацията бързо беше навлязла, дори живописните обичаи, които развеселяваха улиците, се бяха променили. Градът се беше разраснал и разхубавил, започваше да живее живота на големите столици.”¹⁸

За тържествата от Русия присътигат много гости начело със сина на Царя Освободител – великият княз Владимир Александрович със семейството си. От руска страна присъстват 250 генерали, сред които и генералите Столетов, барон Каулбарс, синът на генерал Гурко, руски ветерани от Освободителната война.¹⁹ Присъстват и представители на всички окръзи в страната и всич-

La difficile situazione internazionale è la causa del differimento dei festeggiamenti popolari per l'inaugurazione del monumento.

La consacrazione e l'inaugurazione del monumento avvengono solamente il 30 agosto 1907, di domenica, e Arnaldo Zocchi è ufficialmente invitato:

“Alla fine dell'agosto 1907, a nome di Sua Maestà mi invitarono all'inaugurazione del monumento. Non andavo a Sofia da tempo, ci passavo solo durante il ritorno da Rusčuk (l'antico nome della città di Ruse). Quanto è cambiata la capitale bulgara dalla prima volta in cui la visitai nel 1900! La civiltà era penetrata velocemente, addirittura le pittoresche usanze che rallegravano le vie erano cambiate. La città si era allargata ed era diventata più bella, cominciava a vivere la vita delle grandi capitali.”¹⁸

Per i festeggiamenti arrivano dalla Russia innumerevoli ospiti, primo tra tutti il figlio del Re Liberatore, il grande Principe Vladimir Aleksandrovič, con la famiglia. Dalla parte russa sono presenti 250 generali, tra cui i generali Stoletov, il barone Kaulbars, il figlio del generale Gurko, veterani russi della guerra di liberazione.¹⁹ Sono presenti anche i rappresentanti di tutti i circondari del Paese e tutti gli *opālčenci* in vita. Nella piaz-

¹⁸ Болони, К. Лучен архив. Arnaldo Zocchi.” Sulle vie del passato memorie d'arte”

¹⁹ Нурижан, Ж. Творци на италианския дух. София, 1934, с. 125

¹⁸ Bologni, C.: Archivio personale. Arnaldo Zocchi: “Sulle vie del passato, memorie d'arte”

¹⁹ Nurigiani, G.: Tvorci na italianskija duh (*Creators of the Italian spirit*). Sofia, 1934, pag. 125

ки живи опълченци. На площадката пред вратите на Народното събрание е построен специален балдахин за княжеското семейство и височайшите гости. Отслужва се молебен, военните музики свирят руския и българския национални химни.

Княз Фердинанд дръпва платното и 12 метровият величествен паметник на Цар Освободител е открит за публиката. Неописуема радост и възторг обземат всички присъстващи. Княз Фердинанд произнася реч, на която отговаря великият княз Владимир. Хор изпълнява юбилейна кантата от композитора Димитър Георгиев с текст от народния поет Иван Вазов. Следва военен парад, на който минават руските бойни знамена, опълченците маршируват с прослаvenото Самарско знаме. Всенародните тържества продължават с манифестации, много речи, заря, факелни шествия.²⁰

За този тържествен момент Арналдо Дзоки си спомня:

„Повече от 40 000 души взеха участие в този празник. Целият български народ се беше събрал около великите руски князе и офицери, дошли в българската столица, за да присъстват на освещаването на паметника на Освободителя Александър II. След свършването на обряда, всички пеш, в стройни редове, горди и мълчаливи, се отправиха към църк-

zetta davanti alle porte dell'Assemblea Nazionale viene costruito un particolare baldacchino per la famiglia reale e gli alti ospiti. Viene celebrato il Te Deum, le bande militari eseguono gli inni nazionali russo e bulgaro.

Il Principe Ferdinando tira il velo e il grandioso monumento di 12 metri del Re Liberatore viene rivelato al pubblico. Una felicità indescrivibile e ammirazione rapiscono tutti i presenti. Il Principe Ferdinando tiene un discorso a cui risponde il grande Principe Vladimir. Un coro esegue la cantata commemorativa di Dimităr Georgiev col testo del poeta Ivan Vazov. Segue una parata militare, nella quale sfilano le bandiere militari russe, gli *opālčenci* marciano con la celebre bandiera di Samara. I festeggiamenti coinvolgono tutto il popolo e continuano con manifestazioni, innumerevoli discorsi, fuochi d'artificio, fiaccolate.²⁰

Di questo momento festoso Arnaldo Zocchi ricorda:

“Più di 40.000 persone parteciparono a questa festa. L'intero popolo bulgaro si era raccolto attorno ai grandi principi e ufficiali russi, giunti nella capitale bulgara per essere presenti alla consacrazione del monumento ad Alessandro II il Liberatore. Dopo la conclusione del rituale, tutti quanti si diressero a piedi, in file ordinate, fieri e

²⁰ Ганев, Н. Паметниците на София..., с. 36–40

²⁰ Ganey, N.: Pameticite na Sofia (*I monumenti di Sofia*). Sofia, 1939, pagg. 36–40

вата, здето коленичиха по стъпалата и върху самата площадка, всички приличаха на сенките на падналите, които сякаш отиваха към своето изкупление. Тази гледка ме просъзди и аз никога няма да я забравя. Вечерта, след откриването на официалната вечеря Негово Царско величество Царят на България вдигна на здравича в моя чест, за изкуството.“²¹

silenziosi, verso la chiesa, ove si inginocchiarono sugli scalini e sulla stessa piazzetta. Sembravano tutti le ombre dei caduti che pareva andassero all'espiazione. Questa vista mi commosse fino alle lacrime e non la dimenticherò mai. Alla sera, dopo l'inaugurazione della cena ufficiale, Sua Maestà il grande Zar di Bulgaria fece un brindisi in mio onore, per l'arte.”²¹



Паметникът „Цар Освободител“ в столицата София
Il monumento “Re Liberatore” nella capitale Sofia
The Monument of Tsar Liberator in Sofia

Паметникът, въздигнат в чест на руския император Александър II на площада пред Народното събрание е цяла една епопея на Освобождението.

Върху гранитен полирован пиедестал на коня си достолепно стои величавата бронзова фигура на руския

Il monumento, eretto in onore dell'imperatore russo Alessandro II nella piazza davanti all'Assemblea Nazionale, rappresenta l'intera epopea della liberazione.

Sul piedestallo in granito levigato del suo cavallo si erge con dignità la grandiosa figura bronzea dell'impera-

²¹ Нурижан, Ж. Творци на италианския дух ..., с. 125

²¹ Nurigiani, G.: Tvorci na italianskija duh (*Creatori dello spirito italiano*). Sofia, 1934, pag. 125

император Александър II. В дясната си ръка държи прочетения на 12 април 1877 г. пред войската в Кишинев манифест за обявяването на Руско-турската Освободителна война.

tore russo Alessandro II. Nella mano destra tiene gli interventi del 12 aprile 1877 fatti dinanzi all'esercito nel manifesto di Kišinëv per la dichiarazione della guerra di liberazione russo-turca.



Детайл от паметника
Dettaglio del monumento
Detail from the monument

Орелефите на паметника представят руската армия, която заедно с българското опълчение тръгват на бой за Освобождението, изпращани от целия български народ. Начело са четиримата герои – главнокомандващият великият княз Николай Николаевич, генералите Игнатиев, Скобелев и Гурко.

От двете страни на богинята на победата Nike са барабанчиците и знаменосците. Начело на българското опълчение е Димитър Петков заедно с кубанските и донските казаци. Българският народ е представен от

Gli altorilievi del monumento rappresentano l'esercito russo che assieme agli *opălčenci* bulgari parte per la battaglia di liberazione, salutato dall'intero popolo bulgaro. In testa vi sono quattro eroi: il grande comandante generale re Nikolaj Nikolaevič, i generali Ignatiev, Skobelev e Gurko.

Ai due lati della dea della vittoria Nike si trovano i tamburini e i portabandiera. In testa agli *opălčenci* bulgari si trova Dimităr Petkov assieme ai cosacchi del Kuban e del Don. Il popolo bulgaro è rappresentato da cittadini

граждани и гражданки, селяни и селянки в народни носии от всички краища на страната.

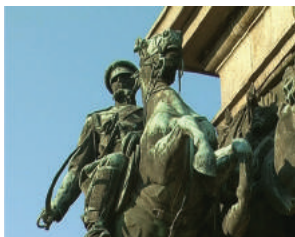
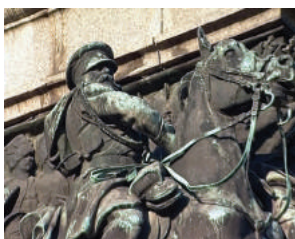
От източната, западната и южната страни в основата на паметника са поставени барелефи, представящи събития от времето на освободителната война. Боят при Стара Загора с подполковник Калитин и Самарското знаме. Между опълченците се открояват образите на подпоручик Кисов и Бойчо Русев. При подписването на Сан Стефанския мирен договор са изобразени граф Игнатиев и Нелидов от руска и Саддулах паша и Саддулах паша от турска страна.

Особено интересен е третият барелеф. В него е изобразено основополагащото събитие за бъдещия живот на младата държава – свикването на Първото Велико народно събрание. Картината представя момента, в който руският императорски комисар княз Дондуков-Корсаков чете първото тронно слово. Срещу него са изобразени известни следосвобожденски политици: Петко Каравелов, Стефан Стамболов, Стоян Зау-

e cittadine, contadini e contadine nei costumi tradizionali da tutti gli angoli del paese.

Ai lati orientale, occidentale e meridionale, sulla base del monumento sono collocati bassorilievi che ritraggono eventi del tempo della guerra di liberazione. La battaglia di Stara Zagora con il tenente colonnello Kalitin e la bandiera di Samara. Tra gli *opălcenci* spiccano le figure del sottotenente Kisoiev e di Boiço Rusev. Alla firma dell'accordo di pace di Santo Stefano vengono ritratti il conte Ignatiev e Nelidov della parte russa e i pascià Saffet e Saddullah della parte turca.

Di particolare interesse è il terzo bassorilievo. Esso raffigura un evento fondamentale per la vita futura del giovane paese, ovvero la riunione della prima grande Assemblea Nazionale. Il quadro presenta il momento in cui il commissario imperiale russo re Dondukov-Korsakov legge il primo discorso all'assemblea. Di fronte a lui sono raffigurati celebri politici del periodo post-liberazione: Petko Karavelov, Stefan



Детайли от паметника
 Dettagli del monumento
 Details from the monument

мов, Драган Цанков и други, както и носителите на българския възрожденски дух: Петко Славейков, Иван Вазов и дейците на църковните борби Екзарх Антим I, владциите Климент и Симеон.

През изминалите години българският народ започва да нарича паметника „Царя”.

Ако днес се вгледаме в монумента, ще открием, че той е като един роман, не написан, а изваян в бронз от своя автор – дивния флорентинец Арналдо Дзоки. Роман за Освободителната война и на нейните герои: цар, генерали, войници, знаменосци, барабанчици, опълченци, мъже, жени, деца, народ... роман за нашите деди.

Stambolov, Stojan Zaimov, Dragan Cankov e altri, nonché i portatori dello spirito rinascimentale bulgaro: Petko Slavejkov, Ivan Vazov e gli artisti delle lotte ecclesiastiche l'esarca Antim I, i vescovi Kliment e Simeon.

Nel corso degli anni il popolo bulgaro comincia a chiamare il monumento “il Re”.

Se oggi osserviamo il monumento, scopriamo che è come un romanzo non scritto ma scolpito nel bronzo dal suo autore, lo splendido fiorentino Arnaldo Zocchi. Un romanzo della guerra di liberazione e dei suoi eroi; re, generali, soldati, portabandiera, tamburini, *opālčenci*, uomini, donne, bambini, popolo... un romanzo dei nostri avi.



През 2012–2013 г. се извърши реставрация на паметника на Цар Освободител в София

Tra il 2012 e il 2013 è stato effettuato un restauro del monumento al Re Liberatore a Sofia

The Monument to Tsar Liberator in Sofia went through a restoration in 2012–2013

Град ОРЯХОВО

Докамо се изчаква благоприятен политически момент за откриване на паметника в София, Арналдо Дзоки извайва за град Оряхово статуя в чест на падналите в Руско-турската освободителна война румънски войници.

Откриването е през 1903 г. в края на града, там където са били боевете за освобождението му, провели се на 21 ноември 1877 г. Той е представлявал висок постамент, с бронзова фигура на жена в цял ръст върху него. В дясната си ръка е вдигнала горящ факел, а лявата ръка е с отпуснат с острието надолу меч. С левия си крак е стъпила върху дулото на оръдие, което символизира края на битката.

Множеството хора, присъствали на откриването спонтанно възкликват: ами това е румънската кралица Елизабета фон Вуд. И оттогава жителите на града наричат монумента с това име – Кралицата.

Città di ORJAHOVO

Mentre si aspetta un momento politico favorevole per l'inaugurazione del monumento a Sofia, Arnaldo Zocchi scolpisce una statua per la città di Orjahovo in onore dei soldati rumeni caduti nella guerra di liberazione russo-turca.

La sua inaugurazione avviene nel 1903 ai limiti della città laddove sono avvenute le battaglie per la sua liberazione il 21 novembre 1877. Il monumento consiste in un alto piedistallo con una figura di donna intera in bronzo su di esso. Nella mano destra tiene sollevata una fiaccola accesa, mentre nella sinistra, rilassata, tiene una spada con la lama verso il basso. Il piede sinistro copre la bocca di un cannone, a simboleggiare la fine della battaglia.

Le molte persone che sono state presenti all'inaugurazione esclamano spontaneamente: ma è la regina rumena Elisabetta di Wied! E da allora gli abitanti della città chiamano il monumento "la Regina".



Детайли от паметника в Оряхово
Dettagli del monumento a Orjahovo
A details of the monument in Oryahovo

По време на Междусъюзническата война (1913 г.) настъпва разлив между България и Румъния и по политически причини паметникът е премахнат.

През 1959 г. при строеж в старите казарми откриват статуята и се организира бригада за възстановяване ѝ. През месец май 1960 г. става повторното откриване на монумента на първоначалното му място в покрайнините на града.²²

Durante la guerra tra gli alleati (1913) sorge un contrasto tra la Bulgaria e la Romania e per motivi politici il monumento viene rimosso.

Nel 1959, durante dei lavori nelle vecchie caserme viene trovata la statua e si organizza una squadra per restaurarla. Nel maggio 1960 avviene la nuova inaugurazione del monumento nel luogo originario nella periferia della città.²²



Паметникът в град Оряхово
Il monumento nella città di Orjahovo
The Monument in Oryahovo

Общинското ръководство на Оряхово решава паметникът да бъде преместен на площад „Дико Илиев“ в центъра на града, за да се опазва и поддържа по-добре. На 21.11.1997 г., деня на освобождението на Оряхово, с тържествен молебен, става третото откриване на паметника на новото му място.

La direzione comunale di Orjahovo decide di spostare il monumento nella piazza “Diko Iliev” nel centro della città per una migliore conservazione e manutenzione. Il 21 novembre 1997, giornata della liberazione di Orjahovo, con un solenne Te Deum avviene la terza inaugurazione del monumento nel nuovo posto.

²² Дојнов, Н. Паметници на безсмъртието. – в-к „Отечествен зов“, №78 от 8 юли 1959 г.

²² Dojnov, N.: Pаметници на bezsmärtieto (*I monumenti dell'immortalità*). Giornale “Otečestven zov” (Richiamo della patria), n. 78 dell'8 luglio 1959

Идеята за Опълченския паметник в Русе предхожда тази за софийския „Цар Освободител“ с цяло десетилетие, но осъществяването ѝ става едва на 11 август 1909 г. с тридневни тържества, подробно отразени в тогавашните вестници: „Дневник“ от 12 август 1909 г., „Северна поща“ от 13 август, „Русенско ехо“ от 15 август. Според информацията от печатните издания оцелелите опълченци, попрегърбени и побелели, се радват като деца и когато превозващият ги от цяла България влак приближава Русе, те запяват „Тих бял Дунав“ и по сияещите им лица се стичат сълзи. На гарата оркестърът на Пети дунавски полк ги посреща с изпълнение на тогавашния български химн „Шуми Марица“. Междувременно от отсрещния румънски бряг пристига кораб с 15 румънски ветерани и в тяхна чест е изпълнен румънският химн „Траяска Реджиле“. В навечерието на открива-

L'idea di un monumento agli opălcenci a Ruse è anteriore a quella del “Re Liberatore” di Sofia di un intero decennio, ma la sua realizzazione avviene solamente l'11 agosto 1909 con festeggiamenti che durano tre giorni, presentati dettagliatamente nei giornali del tempo: “Dnevnik” del 12 agosto 1909, “Severna pošta” del 13 agosto, “Rusensko eho” del 15 agosto. Secondo le informazioni contenute nelle edizioni della stampa, gli opălcenci sopravvissuti e ormai anziani gioiscono come bambini e quando il treno che li porta da tutta la Bulgaria si avvicina a Ruse, cominciano a cantare “Tih bjäl Dunav” (Placido bianco Danubio) e i loro volti

radiosi sono solcati dalle lacrime. Alla stazione, l'orchestra del quinto reggimento del Danubio li accoglie eseguendo l'inno bulgaro di allora, “Šumi Marica” (Gorgogli la Marica). Nel frattempo dall'altra riva rumena arriva una nave con 15 veterani rumeni e in loro onore viene eseguito l'inno rumeno “Trăiască Regele”. Alla vigilia dell'inaugurazione,



Опълченският паметник в град Русе
Il monumento agli opălcenci nella città di Ruse
The Monument to the Bulgarian Volunteers
in Rousse

нето в града има всенародни тържества и представление в чест на ветераните.

На следващия ден на входа на централната градска градина, където е издигнат паметникът, е окачен отрупан с цветя надпис със стих на поета-революционер Христо Ботев:

„Тоз, който падне в бой за свобода,
Той не умира”

Изпълняват се българският, руският и румънският химни, а ген. Кирил Ботев, брат на поета, открива паметника. Духовенството отслужва панихида и молебен за загиналите за освобождението. По време на тържеството звучат песни, преминава парад от войници, поднасят се венци и цветя, произнасят се речи, следва прием за 700 гости.²³

На фотозаграфиите от този ден се е запечатала картината на възторгнатите опълченци, които се редят за снимка пред току-що открития паметник. Лицата им са тържествени, в очите им се чете възлание, защото те са вече част от историята на свободата на своето отечество.

Горещият августовски ден завършва със силна буря, която вдига вълни по река Дунав и поройният дъжд облива със силни струи висока-

in città si svolgono festeggiamenti cui partecipa tutto il popolo e spettacoli in onore dei veterani.

Il giorno seguente, all'entrata del parco centrale della città dove si trova il monumento viene collocata una targa ricoperta di fiori riportante un verso del poeta rivoluzionario Hristo Botev:

“Colui che cade mentre lotta per la libertà,
Costui non muore”

Si eseguono gli inni bulgaro, russo e rumeno, e il generale Kiril Botev, fratello del poeta, inaugura il monumento. Il clero celebra una funzione e un Te Deum per i caduti per la liberazione. Durante la cerimonia risuonano canzoni, passa una parata militare, vengono offerte corone e fiori, si tengono discorsi, segue un ricevimento di 700 ospiti.²³

Nelle fotografie di questa giornata è rimasta impressa l'immagine degli *opălcenci* pieni di entusiasmo che si mettono in fila per fare una foto davanti al monumento appena inaugurato. Hanno i volti festosi e nei loro occhi si legge emozione: fanno ormai parte della storia della libertà della propria patria.

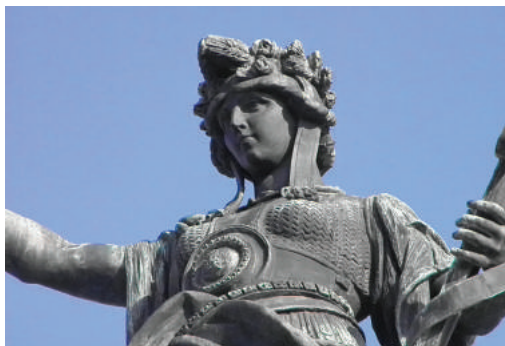
La torrida giornata d'agosto termina con una forte tempesta che solleva onde sul Danubio e una pioggia torrenziale che inonda con forti getti d'acqua l'alta figura del monumento. Il proget-

²³ Дневник, 12 август 1909, бр. 253

²³ Giornale “Dnevnik”, 12 agosto 1909, n. 253

та фигура на паметника. Художественият проект е изработен през 1906 г. по идея на арх. Симеон Златев и опълченеца Стойко Кефизов. Паметникът е построен с народни дарения от цяла България, а русенските братя Иван и Стефан Симеонови даряват 50 000 златни лева.²⁴

то artisticо viene realizzato nel 1906 su idea dell'architetto Simeon Zlatev e dell'*opālčenc* Stojko Kefizov. Il monumento viene costruito mediante donazioni effettuate dal popolo e provenienti da tutta la Bulgaria, mentre i fratelli di Ruse Ivan e Stefan Simeonovi donano 50.000 leva d'oro.²⁴



Детайли от паметника в град Русе
 Dettagli del monumento nella città di Ruse
 Details of the monument in Rousse

Опълченският паметник завършва с изваяна от скулптора бронзова фигура на жена, висока 3,75 метра. В лявата си ръка държи меч, с десница сочи на север, откъде са дошли руските войници. При основата на

Il monumento agli *opālčenci* termina con una figura femminile in bronzo realizzata dallo scultore stesso e alta 3,75 metri. Nella mano sinistra tiene una spada, mentre con la mano destra punta verso nord, ovvero verso la direzione da cui

²⁴ Славянин, № 23, 31 юли 1899

²⁴ Slavjanin, n. 23, 31 luglio 1899

паментника има два бронзови лъва, единият разкъсва робските вериги, а другият пази щита и меча на свободата. В основата на единия лъв стои традиционният подпис на скулптора Arnaldo Zocchi.

На челната страна има надпис: “На поборници и опълченци, които са взели участие в освобождението на България през 1877–1878 г.”. На три от страните на пиедестала има релефни изображения на сцени, свързани с българските опълченци. В своите спомени Арналдо Дзоки пише за две свои посещения в Русе.

Скулпторът извайва и групи творби в България, като първото му произведение е един фонтан в град Пловдив, поставен на входа на Първото търговско изложение през 1891 г. Той е автор на трите барелефа на един от най-известните паметници на българския скулптор Андрей Николов – мози в град Видин, посветен на падналите в Сръбско-българската война (1885), бюст на цар Фердинанд в национална галерия „Квадрат 500” и други.

През 1931 г. по решение на Столичен Общински съвет кметът Владимир Вазов награждава с почетен медал Арналдо Дзоки.

erano arrivate le truppe russe. Alla base del monumento vi sono due leoni di bronzo: l'uno strappa le catene della schiavitù, mentre l'altro vigila sullo scudo e sulla spada della libertà. Sul basamento di uno dei leoni si trova la tradizionale firma dello scultore Arnaldo Zocchi.

La parte anteriore del monumento riporta la seguente scritta: “Ai combattenti e *opălcenci* che hanno partecipato alla liberazione della Bulgaria nel 1877–1878”. Su tre delle quattro facce del piedestallo vi sono immagini in rilievo che ritraggono scene legate agli *opălcenci* bulgari. Nei suoi ricordi, Arnaldo Zocchi scrive di due sue visite a Ruse.

Lo scultore realizza anche altre opere in Bulgaria, e la sua prima creazione è una fontana a Plovdiv, collocata all'entrata della prima esposizione commerciale nel 1891. Zocchi è l'autore dei tre bassorilievi di uno dei più famosi monumenti dello scultore bulgaro Andrej Nikolov, quello della città di Vidin, dedicato ai caduti della guerra serbo-bulgara (1885), un busto del Re Ferdinando nella galleria nazionale “Kvadrat 500” e altri.

Nel 1931, su decisione del consiglio comunale della capitale, il sindaco Vladimir Vazov premia Arnaldo Zocchi con una medaglia all'onore.

ВТОРА ГЛАВА

По следите на гивния флорентинец в Италия

Град

КАПРЕЗЕ МИКЕЛАНДЖЕЛО

Родното място на гениалния ренесансов творец Микеланджело Буонароти е малкото тосканско селище Капрезе Микеланджело, в което той се е родил в кастела над градчето през 1475 г.

Днес тук живеят около 1600 жители, а крепостта е превърната в музей, който носи неговото име.

CAPITOLO SECONDO

Sulle tracce dello splendido fiorentino in Italia

Città di

CAPRESE MICHELANGELO

Il luogo natio del geniale artista rinascimentale Michelangelo Buonarroti è la piccola cittadina Caprese Michelangelo, dove l'artista nacque nel castello che sovrasta la città nel 1475.

La popolazione attuale è di circa 1.600 abitanti e la fortezza è stata trasformata in un museo che porta il suo nome.



Паметникът на Микеланджело в Капрезе Микеланджело

Il monumento di Michelangelo a Caprese Michelangelo

Michelangelo's monument in Caprese Michelangelo

В двора на кастела, на високата тераса, от която се открива изглед към Тоскана, през 1910 г. е открита мемориална скулптурна композиция, чиито автор е Арналдо. Неслучайно корените на творческата фамилия Дзоки също са от тук.

Nel cortile del castello, sull'alta terrazza da cui si apre la vista sulla Toscana, nel 1910 viene inaugurata una composizione scultorea commemorativa il cui autore è Arnaldo Zocchi. Non a caso anche le radici della famiglia artistica Zocchi si trovano qui.



Детайл от паметника – образа на детето Микеланджело
Dettaglio del monumento: immagine di Michelangelo da bambino

A detail of the monument – Michelangelo as a child

Бронзовият орелеф на паметника изобразява младенеца Микеланджело, който е в прегръдките на майка си и сякаш „вижда“ бъдещите си творения. Над детето в нисък релеф се долавят контурите на статуята Мойсей, едно от великите произведения на ренесансовия творец, което днес е в римската църква „Сан Пиетро ин Винколи“.

L'altorilievo bronzeo del monumento raffigura il giovane Michelangelo in braccio alla madre ed è come se vedesse le proprie opere future. Al di sopra del bambino, in bassorilievo si vedono i contorni della statua di Mosé, una delle grandi opere dell'artista rinascimentale che oggi si trova a Roma nella chiesa di San Pietro in Vincoli.

Град ФЛОРЕНЦИЯ – родно място и семейна среда

Тук на 20 септември 1862 г. е роден Арналдо Дзоки в семейство на скулптори и художници. Той расте край бреговете и мостовете на река Арно, впечатлява се от изгревите и залезите, от птиците над реката, край чиито брегове са внушителните паметници на крал Виктор Емануил II (1861–1878) – дело на баща му – Емилио Дзоки и на италианския национален герой Джузепе Гарибалди – творение на чичо му – Чезаре Дзоки.

Отначало не възнамерява да поеме по творческия път на семейството си, защото е увлечен от класическите езици и непрекъснато чете Омир. Промяната в него настъпва внезапно и той започва по цели дни и нощи да не излиза от ателието на баща си, където се бори с материята и търси духа в нея. На 18 години Арналдо постъпва във Флорентинската художествена академия. Ученик е на баща си, който е професор по скулптура.²⁵ Младият Арналдо бързо показва таланта си – творбата му „Последните дни на Помпей“ има голям успех, а с барелефа „Гарибалди спасява Анита“ става известен в цяла Италия.

Città di FIRENZE, luogo nativo e ambiente familiare

Qui, il 20 settembre 1862, in una famiglia di scultori e artisti nasce Arnaldo Zocchi, che cresce lungo le sponde e i ponti dell'Arno, rimane affascinato dalle albe e dai tramonti, dagli uccelli sul fiume lungo le cui sponde si trovano i grandiosi monumenti del Re Vittorio Emanuele II (1861–1878), opera di suo padre Emilio Zocchi, e dell'eroe nazionale italiano Giuseppe Garibaldi, opera di suo zio Cesare Zocchi.

In principio non ha intenzione di intraprendere la via dell'arte della sua famiglia, in quanto è attratto dalle lingue classiche e legge continuamente Omero. La svolta in lui avviene improvvisamente e comincia a rimanere chiuso per interi giorni e intere notti nell'atelier di suo padre, dove lotta con la materia, cercando in essa lo spirito. A 18 anni Arnaldo entra nell'Accademia di belle arti di Firenze, dove è allievo del padre, professore di scultura.²⁵ Il giovane Arnaldo non tarda a mostrare il proprio talento: la sua opera “Gli ultimi giorni di Pompeo” riscuote un grande successo, mentre il bassorilievo “Garibaldi salva Anita” diventa famoso in tutta Italia.

²⁵ Нурижан, Ж. Творци на италианския дух. София, 1934, с. 119

²⁵ Nurigiani, G.: *Tvorci na italianskija duh (Creatori dello spirito italiano)*. Sofia, 1934, pag. 119

Младият скулптор решава да се откъсне от родната Флоренция и от бащиното си влияние и отива в Рим. Първите години са тежки, но много скоро успява да спечели конкурс за статуя на художника Пиеро делла Франческа.

През годините на усилен творчески труд следват още много творби: на композитора Джовани Пиерлуиджи да Палестрина, на свети Франциск от Асизи в Каиро, на Мануел Белграно в град Генуа, на Христофор Колумб в Буенос Айрес, на Джузепе Гарибалди в Болоня, на Мари-Жозеф Лафайет в Ню Йорк и др.

Il giovane scultore decide di staccarsi dalla nativa Firenze e dall'influenza paterna e si reca a Roma. I primi anni sono duri, ma presto riesce a vincere un concorso per una statua del pittore Piero della Francesca.

Durante anni di intenso lavoro artistico si susseguono molte opere: del compositore Giovanni Pierluigi da Palestrina, di San Francesco d'Assisi al Cairo, di Manuel Belgrano nella città di Genova, di Cristoforo Colombo a Buenos Aires, di Giuseppe Garibaldi a Bologna, di Marie-Joseph Lafayette a New York e altre.



Портрет на Арналдо Дзоки
Ritratto di Arnaldo Zocchi
Portrait of Arnaldo Zocchi

Арналдо Дзоки става професор, а после и председател на Римската академия за съвременно изкуство, и председател на международната академия „Свети Лука”.

Ателието му е до Порта Пиа в Рим – тих към сред цветя и пинии за спокойствие, съзерцание и много работа. От двете страни на улицата се издигат трепетлики и платани, а в двора на вилата мой се радва на любимите си цветя и се любовува на чудните простори на града. Тук темпераментният художник посреща своите гости от България, проявява жив интерес към творчеството им, пише статии за техни изяви в Италия.²⁶

В двора на ателието има работно копие в естествена големина на паметника на Цар Освободител, пред което художникът обича да се снима с приятели от България. За съжаление всичко е унищожено след Втората световна война.²⁷

Тук мой пише своите спомени “Sulle vie del passato, memorie d’arte” – „По пътя на миналото, спомените на един художник”.²⁸

Arnaldo Zocchi diventa prima professore e in seguito presidente dell’Accademia d’arte contemporanea di Roma e presidente dell’Accademia internazionale di San Luca.

Il suo atelier si trova accanto a Porta Pia a Roma, un angolo silenzioso di tranquillità immerso tra fiori e pini, adatto alla contemplazione e a molto lavoro. Sui due lati della strada si alzano pioppi tremuli e platani, mentre nel cortile della villa lo scultore si gode i suoi fiori preferiti e ammira i fantastici spazi della città. Qui il focoso artista accoglie i suoi ospiti dalla Bulgaria, dimostra vivo interesse per le loro opere, scrive articoli per i loro eventi in Italia.²⁶

Nel cortile dell’atelier si trova una copia da lavoro del monumento allo Zar Liberatore in dimensioni naturali, davanti alla quale all’artista piace farsi fotografare con gli amici bulgari. Purtroppo tutto questo va distrutto dopo la seconda guerra mondiale.²⁷

È qui che scrive i propri ricordi “Sulle vie del passato, memorie d’arte”.²⁸

²⁶ Нурижан, Ж. Творци на италианския дух..., с. 119

²⁷ Труфешев, Н. Паметникът на освободителите. София. 1964 с. 20

²⁸ Нурижан, Ж. Творци на италианския дух..., с. 119

²⁶ Nurigiani, G.: Tvorci na italianskija duh (*Creatori dello spirito italiano*). Sofia, 1934, pag. 119

²⁷ Trufešef, N.: Pametnikât na osvoboditelite (*Il monumento ai liberatori*). Sofia, 1964, pag. 20

²⁸ Nurigiani, G.: Tvorci na italianskija duh (*Creatori dello spirito italiano*). Sofia, 1934, pag. 119

Град САРТЕАНО

На площада в град Сартеано са разположени театър, аптека, магазини и паметник с фигурата на войникче.



Войнишкият паметник в град Сартеано
Il monumento ai soldati nella città di Sarteano
The Monument to the Fallen in Sarteano

Младият Арналдо отбива част от военната си служба тук и среща едно хубаво момиче – Изолина Лонгини. Тя е гъщеря на собственика на аптеката в града. Бракът им с Арналдо е много успешен, имат гъщеря на име Ида.

Двамата съпрузи заедно прекосват Атлантическия океан по повод построяването на величествената статуя на Христофор Колумб в Буенос Айрес, една от най-значителните работи на Арналдо Дзоки. По време на пътуването през океана се появяват първите признаци на крехкото здраве на Изолина и скоро тя умира.

Città di SARTEANO

Nella piazza della città di Sarteano si trovano un teatro, una farmacia, negozi e un monumento con la figura di un soldato.

Qui il giovane Arnaldo presta parte del servizio militare e incontra una bella ragazza, Isolina Longhini. Si tratta della figlia del titolare della farmacia in città. Il loro matrimonio va molto bene e hanno una figlia di nome Ida.

I due coniugi attraversano insieme l'Oceano Atlantico in occasione della costruzione della grandiosa statua di Cristoforo Colombo a Buenos Aires, una delle opere più importanti di Arnaldo Zocchi. Durante il viaggio attraverso l'oceano si presentano i primi segnali della salute cagionevole di Isolina, che presto morirà.

В спомените му тя остава като:
„Жена с прекрасна фигура, висока, стройна, с благородна осанка по рождение, аристократични черти. Толкова нежна и учтива, че който веднъж се е доближил до нея, не може да я забрави повече ...нейната близост и дух направляваха длетото ми.”²⁹

На градския площад в Сартеано е аптеката, в която осмо поколение аптекар е Карло Болони. Тук той съхранява събраните от него фотоси от всички паметници на Дзоки, материали за твореца, включително и спомените на художника.

В средата на площада е дарената от Дзоки през 1923 г. статуя в чест на падналите в Първата световна война италиански войни – един изключително скромен войнишки паметник.

Nei ricordi dell'artista Isolina rimane così:

“Una donna dalla figura splendida, alta, snella, con un portamento nobile dalla nascita, lineamenti aristocratici. Talmente tenera ed educata che per chiunque, una volta avuto contatto con lei, non è più possibile dimenticarla... La sua vicinanza e il suo spirito muovevano il mio scalpello.”²⁹

Sulla piazza della città di Sarteano si trova la farmacia in cui lavora il farmacista di ottava generazione Carlo Bogni, che qui conserva le foto di tutti i monumenti di Zocchi, i materiali dell'artista e anche i suoi ricordi.

Al centro della piazza si trova una statua donata da Zocchi nel 1923 in onore dei soldati italiani caduti nella prima guerra mondiale, un monumento ai soldati molto semplice.



Детайли от войнишкия паметник в град Сартеано
Dettagli del monumento ai soldati nella città di Sarteano
Details of the Monument to the Fallen in Sarteano

²⁹ Болони, К. Личен архив. Arnaldo Zocchi.”
Sulle vie del passato memorie d'arte.“

²⁹ Bogni, C.: Archivio personale. Arnaldo Zocchi: “Sulle vie del passato, memorie d'arte“

На откриването му Арналдо Дзоки става почетен гражданин на Сартеано и така закрепва връзката си с родното място на своята любима съпруга Изолина. Тук той не е забравен, в издавания от Карло Болони вестник често се пише за твореца. Десетилетия след гарението на войнишкия паметник, през 2006 г. потомците на фамилията Дзоки гарят на общината мраморен бюст на Изолина, който е поставен във фоайето на градския театър.

Alla sua inaugurazione, Arnaldo Zocchi diventa cittadino onorario di Sarteano e in tal modo rinforza il legame con il luogo natio della sua amata moglie Isolina. Qui egli non è dimenticato, nel giornale edito da Carlo Bologni spesso si scrive dell'artista. Decenni dopo la donazione del monumento ai soldati, nel 2006, i discendenti della famiglia Zocchi donano al comune un busto marmoreo di Isolina che viene collocato nell'atrio del teatro della città.



Войнишкият паметник в град Сартеано
Il monumento ai soldati nella città di Sarteano
The Monument to the Fallen in Sarteano

Град АЛТАМУРА

Алтамуро е южен италиански град в областта Пулия. В старинната му част на площад „Дуомо“ до катедралата „Санта Мария Асунта“ се издига паметник, прославящ жителите му, героически загинали при неговата защита през 1799 г. По повод 100 годишнината от събитието монументът, дело на Арналдо Дзоки е открит през 1899 г.



Паметникът в град Алтамуро
Il monumento nella città di Altamura
The monument in Altamura

От най-ранните си творчески години Арналдо Дзоки се радва за заслужено признание и не случайно възхитените от творбата му местни жители го правят почетегражданин.

Città di ALTAMURA

Altamura è una città dell'Italia meridionale situata nella regione Puglia. Nella parte antica, in Piazza Duomo accanto alla cattedrale di Santa Maria Assunta si erge un monumento che glorifica i suoi cittadini periti eroicamente per difenderla nel 1799. In occasione del centesimo anniversario dell'evento, nel 1899, viene inaugurato un monumento, opera di Arnaldo Zocchi,

A partire dai primi anni di produzione artistica, Arnaldo Zocchi gode della meritata riconoscenza e non a caso i cittadini del luogo, soddisfatti della sua opera, lo proclamano cittadino onorario.



Детайли от паметника в град Алтамюра
Dettagli del monumento nella città di Altamura
Details of the monument in Altamura

Според съвременници на Арналдо
 Дзоки само този паметник да беше
 останал от него, би бил достатъчен
 за славата му на голям скулптор.

Secondo i contemporanei di Arnaldo
 Zocchi, se anche fosse rimasto unica-
 mente questo suo monumento, sarebbe
 stato sufficiente per garantirgli la fama
 di grande scultore.

Град РИМ

Част от новата история на италианския народ е и монументът – национален паметник на обединителя на Италия Виктор Емануил II в центъра на Рим, известен и като Виториано. Олтарът на Родината е проектиран през 1885 г., строен в продължение на десетилетия и окончателно завършен през 1935 г.



Олтарът на Родината в центъра на столицата на Италия Рим

L'Altare della Patria nel centro di Roma, capitale d'Italia

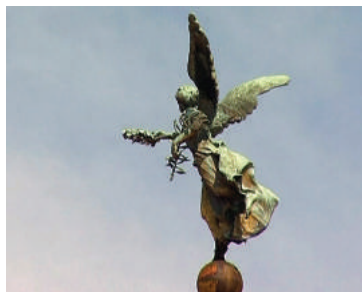
The Altar of the Fatherland in the centre of Rome, the capital of Italy

Десетки творци – архитекти, скулптори, художници, участват в създаването му. Автор на една от фигурите на четирите крилати победи, устремени високо в небето, е Арналдо Дзоки.

Città di ROMA

Fa parte della nuova storia del popolo italiano anche il monumento nazionale all'unificatore d'Italia Re Vittorio Emanuele II nel centro di Roma, noto come "Vittoriano". L'Altare della Patria viene progettato del 1885, costruito nel corso di decenni e concluso nel 1935.

Decine di artisti (architetti, scultori, pittori) partecipano alla sua realizzazione. L'autore di una delle figure delle quattro vittorie alate che si protendono alte nel cielo è Arnaldo Zocchi.



**Една от четирите крилати победи на паметника Виториано – Рим,
дело на Арналдо Дзоки**

**Una delle quattro vittorie alate del monumento Vittoriano a Roma,
opera di Arnaldo Zocchi**

**One of the four winged victories of the Vittoriano Monument in Rome
sculptured by Arnaldo Zocchi**

Арналдо Дзоки го смъртта си живее и твори в римския квартал Номентано. И за жителите на този квартал той прави дарение, посветено на падналите в Първата световна война от района.

Arnaldo Zocchi vive e lavora fino alla morte nel quartiere romano Nomentano. Agli abitanti di questo quartiere egli fa un dono, dedicato ai caduti della zona durante la prima guerra mondiale.



Паметникът в квартал Номентано – Рим

Il monumento nel quartiere Nomentano, Roma

The monument in Nomentano, Rome

Арналдо Дзоки завършва своя житейски път в Рим на 17 юли 1940 г. и е погребан в изваяната от него семейна гробница в парка за покойници Верано, до любимата си съпруга.

Дъщерята на Дзоки – Ида, също става скулптор и така продължава семейната традиция.

Arnaldo Zocchi conclude il suo percorso di vita a Roma il 17 luglio 1940 e viene sepolto nel Cimitero del Verano, nella tomba di famiglia da lui stesso realizzata, accanto alla sua amata sposa.

La figlia di Zocchi, Ida, pure diventa scultrice, continuando in tal modo la tradizione di famiglia.



Семейната гробница на фамилията Дзоки в римския гробищен парк Верано
La tomba di famiglia della famiglia Zocchi nel Cimitero del Verano a Roma
The Zocchis' family tomb in Verano Monumental Cemetery

Паметта на твореца се съхранява както от неговото семейство, така и от признателни за творчество му историци, изкуствоведи, общественици, хора.

La memoria dell'artista viene conservata sia dalla sua famiglia che da storici, studiosi d'arte, attivisti e persone riconoscenti per le sue opere.



**Потомци на Арналдо Дзоки – Изолина Бруски,
Роберто Ричони и Луиджи Ричони в българското
посолство в Рим по повод представяне на фотоприложба и
филм за твореца – 2013 г.**

**Discendenti di Arnaldo Zocchi: Isolina Bruschi,
Roberto Riccioni e Luigi Riccioni presso l'Ambasciata
bulgara a Roma in occasione di una mostra fotografica e
un film sull'artista nel 2013**

**Arnaldo Zocchi's descendants Isolina Bruschi, Roberto Riccioni
and Luigi Riccioni in the Bulgarian embassy in Rome for
the opening of a photo exhibition and the presentation of
a film about the sculptor in 2013**

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Паметниците – спътници в паметта на поколенията

Авторът успява да усети възжеланията на българското общество към свободата и да ги воплоти в талантливите си произведения. Паметниците му, издигнати в чест на Освобождението, се превръщат в знакови места на паметта на нашата държава. Те са посрещнати с много радост и възторг от българите и чувствата им едновременно на национална гордост, на признание и почит говорят, че талантът му е намерил верен път към душата и сърцето на българския народ.

Едни от най-емблематичните монументи, посветени на Освобождението на България са: в София – паметникът на Цар Освободител – руския император Александър II, в Русе – Опълченският паметник, в Севлиево – паметникът в чест на падналите за свободата участници в Априлското въстание и загиналите опълченци в Руско-турската война, в Оряхово – паметникът в чест на загиналите румънски войни в Руско-турската освободителна война, са дело на Арнало Дзоки.

Повече от век по-късно неговите паметници продължават да присъстват в София, Пловдив, Севлие-

CONCLUSIONE

I monumenti, compagni di viaggio nella memoria delle generazioni

L'autore riesce a percepire l'aspirazione della società bulgara alla libertà e a incarnarla nelle proprie creazioni con talento. I suoi monumenti, innalzati in onore della Liberazione, si trasformano in luoghi simbolo della memoria del nostro Paese. Tali monumenti vengono considerati con grande gioia ed entusiasmo dai bulgari, i cui sentimenti, allo stesso tempo di fierezza nazionale, riconoscenza e rispetto, rivelano che il talento di Zocchi ha trovato la strada giusta che porta verso l'anima e il cuore del popolo bulgaro.

Alcuni dei più emblematici monumenti dedicati alla Liberazione della Bulgaria sono opera di Arnaldo Zocchi: a Sofia il monumento al Re Liberatore, ovvero l'imperatore russo Alessandro II; a Ruse il monumento agli *opălcenci*; a Sevlievo il monumento in onore dei caduti che hanno partecipato all'insurrezione d'aprile e degli *opălcenci* caduti nella guerra russo-turca; a Orjahovo il monumento in onore dei soldati rumeni caduti nella guerra di liberazione russo-turca.

A più di un secolo di distanza, i suoi monumenti continuano a esistere a Sofia, Plovdiv, Sevlievo, Orjahovo e Ruse,

ево, Оряхово и Русе и да внасят своя колорит в градския пейзаж, както и да са обединителен център на българите за всички важни годишнини и държавни тържества.

portando il loro splendore nel paesaggio urbano, e rappresentano un centro aggregante per i bulgari in occasione di ogni importante anniversario e festività nazionale

THE BULGARIAN LIBERATION AND THE ITALIAN SCULPTOR ARNALDO ZOCCHI

INTRODUCTION

The Spirit of Freedom, the Artist and the People

The Russo-Turkish War in 1877–1878 brought the Liberation of the Bulgarian nation from Ottoman rule, and Bulgaria reappeared on the map of Europe with the dignity of an independent country.

Along with other countries related to the struggle for national freedom and the Liberation in 1878, the Italian models – Garibaldi's movement above all – played an essential role both as a source of inspiration and as political symbols. Even in the time of the April Uprising in 1876, Enrico de Gubernatis, the Italian consul in Rousse, compared the Bulgarian revolutionary committees to Giuseppe Garibaldi's secret revolutionary organization. He closely followed the progress of that uprising in the spring of 1876, and wrote letters expressing his sympathy for the cause of liberation of the Bulgarians. Demonstrations in support to the Bulgarians were held in Rome, Milan, Napoli and Torino.¹

Vittorio Positano, the Italian consul in Sofia, had a vital role in saving Sofia from being burnt down by the Ottoman troops and plundered by marauders in the Russo-Turkish War.

Italy and Bulgaria began their development as modern European countries in two adjacent decades: 1860s and 1870s.

In the period after the Liberation, the links between the two capital cities – Sofia and Rome – were much more active than today, and were far from insignificant when speaking about the influence Italian political and cultural phenomena had in Bulgaria.

An Italian artist – the sculptor Arnaldo Zocchi (1862–1940) – had a strong presence through his art both in Italia and Bulgaria, because most of his works were monuments in commemoration of crucial national and political events in Italy and Bulgaria.

¹ Marinkeva. L. Italianskiat konsul v Ruse Enriko de Gubernatis za Aprilskoto vastanie – IDA: 130 godini ot aprilskoto vastanie 1876 g, Sofia, volume 91, 2006, p. 185–193

CHAPTER ONE

The Exaltation of the Long-suffering yet Proud Bulgarian Nation Brought by Freedom

Town of SEVLIEVO

The first monument to Liberty of the Italian sculptor in Bulgaria was inaugurated in Sevlievo on 8 September 1894. The Statue of Liberty in the central square soon became the natural heart and logo of the town. The sculptor Asen Peykov (1908–1973), who was born in Sevlievo, told his fellow-citizen and local historian Toncho Grozev that the statue was for his great friend Arnaldo Zocchi one of his best-loved works. It was built on the initiative of the LEV association of Bulgarian volunteers to commemorate the fallen in the April Uprising in 1876 and the Bulgarian volunteers fallen in the Russo-Turkish Liberation War (1877/78).

The idea to build the monument inspired all members of the LEV Association of Bulgarian Volunteers to start collecting donations from their fellow-citizens. Their efforts, supported by the efforts of the local community, lasted 12 years. The funds that were collected amounted to around 30,000 golden levs; about sixty percent came from donations. The conceptual architectural design was made by the Czech teacher of fine arts Oto Horeici. The pedestal and the beautiful column were made by the Italian stone carver De Bonno Aplogni. The four bronze plates around the base read verses selected by the eminent Bulgarian revivalist and poet Petko R. Slaveykov; he wrote two of the verses himself.²

The monument was casted in the Wagner Art Casting Foundry in Vienna, widely known all around Europe at that time. The delivery was in February 1894. The statue was transported by ship from Vienna to Svishtov wherefrom it was transported to Sevlievo by ox carts. It was placed approximately on the same spot where eight of the local leaders of the April Uprising were hanged after its merciless defeat.

The inauguration was on 8 September 1894. Thousands of people came to pay homage to their fellow countrymen killed for the freedom of Bulgaria. High-ranking guests and regional government officials took part in the ceremony. The gonfalons of the two churches were taken to the site; the monument was consecrated by the town priests, and a mass was offered for the killed combatants. Wreaths and flowers were piled up to the top of the 12 metres high monument.³

² Bratovanov, St. *Opalchenskoto druzhestvo LEV I vazdignatite ot nego pametnitsi v Kanla Dere. Sevlievo, 1940*, p. 8–11

³ *Ibidem*, p. 12

The statue represents a young woman – a symbol of the liberated Mother Bulgaria – holding a wreath of laurels in her left hand to crown the heads of her sons killed for her freedom; her right hand holds high a trumpet appealing for liberation and reunion of the Bulgarian land. Her hair is loose; her garments have a lot of elements of the traditional Bulgarian female costume, with a belt with buckles on the waist and a lion on his hind legs embroidered on her chemise.

SOFIA city

Arnaldo Zocchi's most significant work in Bulgaria is the Monument of Tsar Liberator – the Russian Emperor Alexander II (1855–1881) – in the central square in front of the National Assembly in Sofia.

The post-Liberation exaltation of the Bulgarian nation and the gratefulness to the liberators found its manifestation in setting up the Tsar Liberator Committee. Its chairperson was the eminent Bulgarian revivalist Stoyan Zaimov. Prince Ferdinand (prince 1887–1908, tsar 1908–1918) became its honorary chairperson. The Committee decided that a monument to the Russian Emperor Alexander II should be built, and announced an international competition.⁴

In 1900, it was decided that its location should be in front of the National Assembly. The terms of reference were very specific: they listed the people and events of the Liberation War that the monument had to feature. Substantial artistic freedom was allowed for the sculpture of the Russian Emperor Alexander II, as well as for the scenes and size of the compositions. It was obligatory that there were sculptures of the Grand Duke Nicholas Nikolaevich of Russia, commander-in-chief of the Russian armies on the Danube, Count Ignatyev, advocate of the Bulgarian cause, and the distinguished military commanders and heroes General Gurko and General Skobelev. The award for the anonymous contest winner was 300,000 franks.⁵

In the course of 3 months of the announcement (15 January 1900), around 90 artists from different countries sent their applications to the Jury. Its members were: Prince Ferdinand, Antonin Mercie – Professor of Drawing and Sculpture at the École des Beaux-Arts, Ettore Ferrari – professor at the Academy of Fine Arts in Rome, Robert Bach – professor at the Petersburg Academy, the Russian consul in Sofia Yuri Bahmetev, the executive secretary of the same institution Nikolay Eter (who was replaced by Nikolay Dyachenko), Stoyan Zaimov, Ivan Mrkvicka, Anton Mitov, Petko Klisurov, Stoimen Sarafov and Nikolay Lazarov, who designed the fence of the monument at a later moment.⁶

⁴ Trufeshev, N. Pametnikat na osvoboditelite, Sofia, 1964, p. 7

⁵ BIAH Magazine, 1901, vol. 3 and 4, p. 63–64

⁶ Kapchev. G. Priznatelna Balgaria. Sofia, 1907, p. 95–99

Some time later many of the applicants decided to quit. 31 artists managed to send their proposals on time. All gesso scale models were delivered by the beginning of September, packed in 120 boxes the total weight of which was 22 tons. They were put on display in the large hall of the Manege of the Prince, where the public could see and assess them. The jury was unanimous that the winning proposal was design number 11; its motto was “Roma”, its author was Arnaldo Zocchi. The Florentine had met all requirements the jury had; the model was made of gesso, 2 m high, and the horseman’s figure was 60 cm.⁷

The audience erupted in applause at the announcement of the winner. The laurel crown of victory was put on the model, and the banner of Italy was raised. The viewers admired the Italian, who, although a stranger to the Bulgarian as well as to the Russian character, had managed to meet the goal of the contest with understanding and virtuosity.⁸ The love of the common people and their appreciation of the decision of the jury found their tribune in the face of a Bulgarian man named Georgi, who – even if he did not mention his family name in the *Vecherna Postha* newspaper – expressed everybody’s admiration and respect to Zocchi in verses:

”...Oh, you divine Florentine,

May you be happy forever...”⁹

Arnaldo Zocchi shared in his memoirs:

“I was already 40 years old when – whether deservedly or not – in a country not very far from here I was called “the divine Florentine”. Was it ecstasy, was it the exultation of freedom, or was it probably because my project was the closest of all to the idea of gratefulness of a nation born by the still growing happiness of freedom and the still living love for the ones, who had shed their blood for it”.¹⁰

The news of Arnaldo Zocchi’s success in winning against the names of eminent professors from Europe, and from Italy above all, was quickly spread around his country.

He wrote about that very important moment of his life:

“On 15 October 1900, I received an official confirmation that I was the winner of the competition for the monument to Tsar Liberator. For me, that was a great surprise. I remember that my parents cried with happiness.”¹¹

⁷ Central State Archive, f3k, op.8, a.e.196, 120

⁸ BIAD Magazine, 1901, vol. 3 and 4, p. 63–64

⁹ *Vecherna poshta*, 1 October 1900, issue 18

¹⁰ Bologni, C. Local ethnographer in Sarteano, Italy, who collects an archive about Zocchi’s life and work. He was so kind to provide us with the artist’s memoirs “Sulle vie del passato memorie d’arte.” Carlo Bologni is a pharmacist in line with his family tradition; he is owner of the pharmacy that used to belong to the family of Zocchi’s wife Isolina Longhini.

¹¹ Nurizhan, Zh. *Tvortsi na italianskia duh*. Sofia, 1934, p. 124

Prince Ferdinand's Secret Office asked Russia for photographs of the people who would be in the sculptural composition, and they were sent to the artist in Rome.¹²

The ceremony of turning the first sod and laying the foundation stone was on 23 April 1901. It was not just any date: on that day, there were events all around Bulgaria in commemoration of the 25th anniversary of the April Uprising.

Thousands of people came to the square in front of the National Assembly; water blessing was performed; the honorary chairperson of the Committee Prince Ferdinand made a speech to which the people responded with a storm of cheers.

The official commemoration message to the future generations, along with all documents of the Committee, was placed in a copper box at the foundations of the monument. Samples of every Bulgarian coin in circulation at that time were also placed in the capsule.

The 10th National Assembly decided to allocate 300,000 leva from the national budget to the building of the monument; the Head of State donated 50,000 leva from his personal funds.¹³

A country-wide fund-raising campaign was started on the same day by the whole nation in support to that idea, with stamps printed for that purpose. More than 50 branches of the Committee were organized in the country.

Arnaldo Zocchi started his hard work:

"I worked on the monument four years without a break, and I fell ill at the end. On 27 October 1903, His Majesty King Victor Emmanuel visited my studio and was extremely satisfied with the finished bust of Tsar Alexander II. On that occasion, a commemoration plate in remembrance of that royal visit was placed on the façade of my modest villa".¹⁴

The time before the inauguration of the monument – 30 August 1907 – was saturated with events covered in numerous publications in the Bulgarian and Italian printed press, as the interest in the artist and the birth of that work of his never faded in those 7 years: the laying of the base stone on 23 April 1901, the day on which the Bulgarians celebrated 25 years of the April Uprising; the national campaign to raise funds for the building of the monument; the sculptor's studio in Rome, where he was visited by many Bulgarians; the finalization of the monument on 15 September 1903; the difficult journey of the sculpture from Rome to Sofia in a cold snowy winter; the postponement of the inauguration on the 25th anniversary of the Liberation; the actual inauguration on 30 August 1907.

¹² Central State Archive, f3k, op.8, a.e.138, 124

¹³ Ganev, N. Pametnitsite na Sofia. Sofia, 1939, p. 22–32

¹⁴ Nurizhan, Zh. Tvortsi na italianskia duh. ..., p. 124

The first element that was transported to Bulgaria was the statue of the horseman. Its transportation had a lot of difficulties especially when passing the railway tunnels in Serbia where the authorities refused to let the 3.5 m high monument as they were afraid that it would damage the railroad. They agreed to provide a special train against the amount of 1800 leva, and finally the statue, having stayed in Belgrade for a couple of weeks, was allowed to travel further. The Bulgarian printed press reported on the hardships of its transportation on nearly daily basis as soon as it started from Rome.¹⁵

At that time the winter in Sofia was extremely severe. A special tramway was built from the tram depot to the railway station to enable the transportation of the monument; ox carts were used to bring it to the square. The sculptor arrived in Sofia to supervise the mounting of the statue.¹⁶

Zocchi visited Bulgaria several times while the monument construction and mounting were in progress. He travelled around the country, made many friends, met exceptionally generous Bulgarians who invited him to dinners, and was able to learn about the local manners and traditions.

The other figures of the composition were finished on 15 September 1903; the inauguration of the monument was planned to be on 30 August 1904. An acceptance committee headed by the Committee Chairperson Stoyan Zaimov visited the sculptor's workshop in Rome. At Zaimov's insistence Zocchi added to the compositions scenes with the Bulgarian voluntary units.

Because of the complicated international situation, the national celebration was postponed for a later period.

The monument was consecrated and inaugurated much later, on 30 August 1907, Sunday, and Arnaldo Zocchi was officially invited:

"In the end of August 1907, I was invited on behalf of His Majesty to the inauguration of the monument. I had not visited Sofia for some time, I just passed by on my way back from Roustchouk (the old name of Rousse). The capital of Bulgaria had changed so much since my visit in 1900. The civilization had already made a fast progress and even the picturesque traditions that made the streets jolly had changed. The town had grown larger and more attractive; it had started living the life of the large capital cities".¹⁸

Many guests arrived from Russia led by Tsar Liberator's son, the Grand Duke Vladimir Alexandrovich, with his family. On the Russian side there were 250 gen-

¹⁵ Vecherna poshta, 1902, 16 Nov., issue 513 and 517 of 21 Nov. 1902

¹⁶ Vecherna poshta, 1902, 2 Dec., issue 528

¹⁷ Cyril and Methodius National Library, BIA, IV73

¹⁸ Bologni, C. Personal archive. Arnaldo Zocchi." Sulle vie del passato memorie d'arte"

erals including General Stoletov, Baron Kaulbars, General Gurko's son and Russian veterans in the Liberation War.¹⁹ There were representatives of all districts of Bulgaria; all living volunteers were also there. A special canopy for the princely family and the high-ranking guests was built in front of the entrance of the National Assembly. There was a church service; military bands played the national anthems of Russia and Bulgaria.

Prince Ferdinand pulled the cloth, and the grand 12 m high monument of Tsar Liberator was revealed to the eyes of the audience. Everybody was thrilled with indescribable joy and admiration. Prince Ferdinand made a speech to which Grand Duke Vladimir responded. A chorus performed an anniversary cantata composed by Dimitar Georgiev, with lyrics by the great Bulgarian poet Ivan Vazov. Then there was a ceremonial military parade with the Russian army flags; the Bulgarian volunteers marched with the famous Samara flag. The massive public celebrations went on with parades, many speeches, fireworks and torchlight processions.²⁰

Here is what Arnaldo Zocchi wrote about that day:

“More than 400,000 people participated in the celebration. The whole Bulgarian nation was gathered around the grand Russian dukes and officers, who had come to the Bulgarian capital city to see the consecration of the monument of the Liberator Alexander II. After the ceremony finished, everybody, on foot, in orderly files, proud and silent, started to the church where they genuflected on the stairs and on the landing; everybody looked like the shadows of the fallen heroes as if going to their redemption. That sight moved me to tears and I will never forget it. In the evening, after the opening of the ceremonial dinner, His Royal Majesty the King of Bulgaria, raised a glass in my honour, to art.”²¹

The monument raised in honour of the Russian Emperor Alexander II in the square in front of the National Assembly is an epopee of the Liberation.

On a polished granite pedestal, mounted on his horse is the impressive stately bronze figure of the Russian Emperor Alexander II. In his right hand he holds the Manifesto declaring the Russo-Turkish Liberation War that was read out to the army in Chisinau on 12 April 1877.

The high reliefs on the monument represent the Russian army going to a battle for the Liberation side by side with the Bulgarian volunteers, cheered by the whole Bulgarian nation. The four heroes are in the lead: the Supreme Commander Grand Duke Nikolay Nikolaevich and the generals Ignatyev, Skobelev and Gurko.

¹⁹ Nurizhan, Zh. *Tvortsi na italianskia duh*. Sofia, 1934, p. 125

²⁰ Ganev, N. *Pametnitsite na Sofia*. ...p. 36–40

²¹ Nurizhan, Zh. *Tvortsi na italianskia duh*. Sofia, 1934, p. 125

Nike, the goddess of victory, is with the drummers and the standard-bearers on the two sides. The Bulgarian volunteers are led by Dimitar Petkov, together with the Kuban and Don Cossacks. The Bulgarian nation is represented by citizens and peasants in traditional costumes from all corners of the country.

There are bas-reliefs depicting events in the Liberation War at the base on the eastern, western and southern side of the monument. The battle of Stara Zagora, with Lieutenant-colonel Kalitin and the Samara flag. The figures of Second Lieutenant Kisov and Boycho Rusev stand out among the volunteers. The scene of signing the Peace Treaty of San Stefano shows Count Ignatyev and Nelidov on the Russian side and Saffet Pasha and Sadullah Pasha on the Turkish side.

The third bas-relief is quite interesting. It depicts the event that laid the foundations of the future life of the young country: the opening meeting of the First Great National Assembly. It shows the moment of the Russian Commissioner to the Emperor Prince Dondukov-Korsakov reading the first throne speech. Opposite him are eminent post-Liberation politicians: Petko Karavelov, Stefan Stambolov, Stoyan Zaimov, Dragan Tsankov, etc., and the paragons of the Bulgarian Revival values: Petko Slaveykov, Ivan Vazov and the activists of the struggle for church independence Exarh I Antim and the bishops Kliment and Simeon.

With time, the Bulgarians started calling the monument “The King”.

If we take a closer look at the monument today, we will find that it is like a novel – a novel that, instead of being written, was sculptured of bronze by its author – the divine Florentine Arnaldo Zocchi. A novel of the Liberation War and its heroes: a king, generals, soldiers, standard-bearers, drummers, volunteers, men, women children, a nation... a novel about our ancestors.

Town of ORYAHOVO

While waiting for an appropriate political moment for the inauguration of the monument in Sofia, Arnaldo Zocchi sculptured for Oryahovo a statue to the Romanian soldiers killed in the Russo-Turkish Liberation War.

The opening ceremony was in 1903 in the town outskirts, on the field where the battle for its liberation was on 21.11.1877. It was a high pedestal, with a bronze figure of a woman standing on it. In her right hand she holds high a burning torch; her left hand holds a sword with its tip pointing down. Her left foot is on the muzzle of a cannon – a symbol of the end of the battle.

The multitude of people who were at the event impulsively exclaimed: “That is the Romanian Queen Elizabeth von Wied!” Since then, the local people have called the monument “The Queen”.

During the Second Balkan War (1913) the relation between Bulgaria and Romania were disrupted, and the monument was removed for political reasons.

In 1959, the statue was found during construction operations in the old army barracks and its reconstruction started. In May 1960, the monument was re-inaugurated at its initial place in the town outer reaches.²²

At a later moment, the local government decided to move the monument to the town centre, in Diko Iliev Square in order to be better kept and taken care of. On 21.11.1997, the date when Oryahovo was liberated, the monument was inaugurated for the third time, on a new place, with a special church service.

Town of ROUSSE

The idea to build a monument to the Bulgarian volunteers in Rousse preceded the idea for Tsar Liberator's monument in Sofia by a decade; Its implementation, however, happened much later, on 11 August 1909, with three-day-long celebrations covered by detailed reports in the newspapers *Dnevnik* on 12 August 1909, *Severna Poshta* on 13 August and *Roussensko Eho* on 15 August. The publications in the newspapers said that the survived volunteers – somewhat stooping, with silver in their hair – rejoiced at the event like children. When the train bringing volunteers from all around the country approached Rousse, they all started singing “The Quiet White Danube”, and tears of joy were streaming down their cheeks. They were welcomed at the train station by the orchestra of the Fifth Danube Regiment playing for them the then national anthem of Bulgaria “Shumi Maritsa”. A ship with 15 Romanian veterans arrived from the opposite river shore, and the Romanian national anthem “Traiasca Regele” was performed in their honour. On the opening eve there were massive celebrations and a show in the town in honour of the veterans.

On the next day the entrance of the Central Town Park where the monument stands was decorated with a plate covered with flowers, with a verse by the rebellious poet Hristo Botev written on it:

“He who falls in the battle for freedom
Never dies”

The band played the national anthems of Bulgaria, Russia and Romania. General Kiril Botev, the poet's brother, opened the monument. The priests served a mass for the fallen in the struggle for liberation. Songs were sung at the celebration; there was a soldiers' parade; flowers and wreaths were placed by the monument; speeches were made, and a reception for 700 guests was held.²³

²² Doynov, N. Pametnitsi na bezsmartieto. Otechestven zov magazine Nr. 78 of 8 July 1959

²³ Dnevnik, 12 August 1909, issue 253

The photographs made on that day keep images of the excited volunteers waiting at a line to have pictures of them taken by the just-opened monument. Their faces are lit by emotion; delight can be seen in their eyes because they are part of the history of their liberated fatherland.

That hot August day ended with a storm raising waves on the Danube, and the flooding rain poured showers over the high monument.

The artistic design was made in 1906 based on the concept of the architect Simeon Zlatev and the volunteer Stoyko Kefizov. The monument was built with donations from all parts of the country; two brothers from Rousse – Ivan and Stefan Simeonov – donated 50,000 golden levs.²⁴

On the top of the monument to the Bulgarian volunteers is a 3,75 m high bronze sculpture of a woman. In her left hand she holds a sword; her right hand points to the north wherefrom the Russian troops had come. There are two bronze lions at the base; one breaks the chains of the yoke and the other one guards the shield and sword of freedom. Arnaldo Zocchi's traditional signature is at the legs of one of the lions.

A plate on the front side reads: "To the rebels and volunteers who participated in the Liberation of Bulgaria in 1877–1878". Relief sculptures on three sides on the pedestal show battle scenes with Bulgarian volunteers. Arnaldo Zocchi mentioned in his memoirs two visits he made to Rousse.

There are more works of this artist in Bulgaria, the very first one being a fountain in Plovdiv, built at the entrance of the First Business Fair in 1891. He is also the author of the three bas-reliefs of one of the most famous monuments of the Bulgarian sculptor Andrey Nikolov – the monument to the Bulgarian soldiers killed in the Serbo-Bulgarian War in 1885, the bust of Tsar Ferdinand in Kvadrat 500 National Gallery, etc.

In 1931, the Mayor of Sofia Vladimir Vazov gave Arnaldo Zocchi a medal of honour awarded to him under a resolution of the City Council.

²⁴ Slavyanin, Nr. 23, 31 July 1899

CHAPTER TWO

Places of the Fabulous Florentine in Italy

Town of CAPRESE MICHELANGELO

The great Renaissance artist Michelangelo Buonarroti was born in the castle of the small town of Caprese Michelangelo in Tuscany in 1475.

Today the town has around 1600 inhabitants. The castle today is the Michelangelo Museum.

A memorial sculptural composition made by Arnaldo was opened in 1910 on the high terrace in the yard of the castle. It is not a coincidence that the roots of the artistic Zocchi family are here.

The bronze high-relief of the monument depicts the infant Michelangelo by the side of his mother, probably “seeing” his future works. Above the child is the low-relief sculpture of Moses, one of the most eminent works of the Renaissance artist, which is now in the church of San Pietro in Vincoli in Rome.

City of FLORENCE – the Birth Place and the Family

Arnaldo Zocchi was born here on 20 September 1862, in a family of sculptors and painters. His childhood was by the riverside and the bridges of the Arno River; he watched the sunrises and sunsets, the birds above the river by which were the impressive monuments of King Victor Emmanuel II (1861–1878) made by his father Emilio Zocchi, and of the Italian national hero Giuseppe Garibaldi made by his uncle Cesare Zocchi.

To pursue the artistic road of his family was not in his plans in his early years, as at that time he had a passion for classical languages and was fascinated by Homer’s works. The change came to him suddenly. He started spending days and nights in his father’s studio where, fighting with the material, he wanted to find the spirit in it. At the age of 18 he became student of the Florence Academy of Art. He studied under his father, who was professor in sculpture.²⁵ It did not take long for the young Arnaldo to reveal his talent. His sculpture “The Last Day of Pompeii” gained great success; his bas-relief of Garibaldi saving Anita made him popular all around Italy.

The young sculptor decided to leave Florence and break away from his father’s influence. He went to Rome. His first years there were hard, but before long he won a competition for a statue of the artist Pietro della Francesca.

²⁵ Nurizhan, Zh. Tvortsi na italianskia duh. Sofia, 1934, p. 119

In the years of hard artistic work he created a lot of sculptures: of the composer Giovanni Pierluigi da Palestrina, Saint Francis of Assisi, Manuel Belgrano in Genoa, Christopher Columbus in Buenos Aires, Giuseppe Garibaldi in Bologna, Marie-Joseph de La Fayette in New York and many others.

Arnaldo Zocchi became professor, and at a later point chairperson of the Roma Academy of Contemporary Art as well as chairperson of Saint Luke Academy.

His studio was close to Porta Pia in Rome, a serene place surrounded by flowers and stone-pines where he had peace for contemplation and work. There were lines of aspens and plane trees on both side of the street. In his yard, the artist enjoyed his favourite flowers and admired the view of the city. That is the place where the passionate artist welcomed his Bulgarian guests, learned about their works and wrote articles about their work in Italy²⁶.

There was a full-size working model of the monument of Tsar Liberator in front of which the artist liked to have pictures taken together with his Bulgarian friends. Unfortunately, everything was destroyed after World War Two.²⁷

This is the place where he wrote his memoir book *Sulle vie del passato, memorie d'arte* (*On the Road of the Past, the Memoirs of an Artist*)²⁸

Town of SARTEANO

The square of Sarteano has a theatre house, a pharmacy, shops and a monument with a sculpture of a soldier.

Part of young Arnaldo's military service was in this place. Here he met a beautiful girl – Isolina Longhini. She was daughter of the local pharmacist. Her marriage to Arnaldo was very successful; they had a daughter named Ida.

Arnaldo and Isolina sailed together across the Atlantic Ocean to go to Buenos Aires where Arnaldo made one of his most renowned monuments – the statue of Christopher Columbus. Isolina showed signs of fragile health during that journey across the ocean, and died soon.

He always remembered her as „a woman with a wonderful figure, tall and slim, with a fine presence and noble features by birth. So delicate and kind that once you come close to her, you can never ever forget her... her closeness and her spirit guided my chisel.”²⁹

By the city square in Sarteano is the pharmacy kept by Carlo Bologni, an eighth generation pharmacist. Here he keeps his collection of photographs of all mon-

²⁶ Nurizhan, Zh. Tvortsi na italianskia duh. ..., p. 119

²⁷ Trufeshev, N. Pametnikat na osvoboditelite. Sofia. 1964. P.20

²⁸ Nurizhan, Zh. Tvortsi na italianskia duh. ..., p. 119

²⁹ Bologni. C. Personal archive. Arnaldo Zocchi.” *Sulle vie del passato memorie d'arte*.“

uments made by Zocchi, different materials related to him including the artist's memoirs.

In the middle of the square is the statue to the Italian soldiers fallen in World War One – a very modest war monument donated by Zocchi in 1923.

At its inauguration Arnaldo Zocchi became citizen of honour of Sarteano, and that made his bond to the birthplace of his beloved wife Isolina even stronger. He is not forgotten here; the newspaper edited by Carlo Bogni often has articles about him. Many decades after the donation of the war monument, in 2006 the descendants of the Zochis donated to the town a marble bust of Isolina; it was placed in the lobby of the theatre house.

Town of ALTAMURA

Altamura is a southern Italian town, in Puglia region. In its historical zone, in Duomo Square, close to the Cathedral of Santa Maria Assunta there is a monument that glorifies its heroic citizens killed during its defence in 1799. The monument made by Arnaldo Zocchi was opened on the centenary of the event in 1899.

Arnaldo Zocchi enjoyed justified recognition even with his early works. The local citizens made him a citizen of honour as a token of admiration of his work.

Zocchi's contemporaries believed that even that monument alone, without any of his other works, would have been enough to bring him the glory of a great artist.

City of ROME

As part of the modern history of the Italian nation, the National Monument to the Father of the Fatherland Victor Emmanuel II, also known as Vittoriano, is in the centre of Rome. The Altar of the Fatherland was designed in 1885; its construction took several decades before it was finished in 1935.

The team that created it included dozens of artists: architects, sculptors and artists. The author of one of the four winged victories going high to the sky is Arnaldo Zocchi.

Till the end of his life Arnaldo Zocchi lived and worked in the Nomentano neighbourhood in Rome. He donated a monument to that neighbourhood dedicated to the fallen in World War One from that area.

Arnaldo Zocchi departed this life in Rome on 17 July 1940. He was buried in the family tomb he had sculptured in Verano Monumental Cemetery, next to his beloved wife.

Zocchi's daughter Ida also became a sculptor, thus keeping the family tradition.

The memory of the artist is kept by his family and also by historians, art critics, public activists and other people grateful to him for his work.

AFTERWORD

Monuments as Satellites in the Memories of Generations

The author sincerely responded to the striving of the Bulgarians for freedom incarnated with so much talent in his works. The monuments to Liberty that he created have become landmarks of the remembrance of the nation. They were welcomed by the Bulgarians with spontaneous exultation and admiration, and their feelings of national pride, recognition and respect unquestionably show that his endowment found the right way to the souls and the hearts of the Bulgarians.

Some of the most emblematic monuments to the Liberation of Bulgaria: the Monument to Tsar Liberator – the Russian Emperor Alexander II – in Sofia; the Monument to the Bulgarian Volunteers in Rousse, the Monument in Sevlievo to the killed for freedom in the April Uprising and the Bulgarian volunteers killed in the Russo-Turkish War, the Monument in Oryahovo to the Romanian soldiers killed in the Russo-Turkish Liberation War – were made by Arnaldo Zocchi.

More than a century later, his monuments can still be seen in Sofia, Plovdiv, Sevlievo, Oryahovo and Rousse. They are not just nice sights that add special magnificence to the urban landscape; they are places around which the Bulgarians unite to celebrate national anniversaries and important state events.

Италианският скулптор Арналдо Дзоки (Флоренция, 1862 г. – Рим, 1940 г.) създава многобройни произведения, както в Италия, така и в България, започвайки от началото на XX век. Двамата автори на книгата – Пенка Шопова и Радослав Спасов – пресъздават историята на скулптора чрез многобройните паметници, издигнати в чест на важни национални политически събития, както за италианския, така и за българския народ. Сред тях е и най-значимото и известно произведение на Дзоки в България – паметникът Цар Освободител (Александър II) на централния площад пред Народното събрание в столицата София, открит на 30 август 1907 г. Важни произведения на италианския скулптор има и в други български градове, като Русе, Севлиево, Оряхово – паметници, станали основен елемент от тяхната градска среда. В книгата се описват също и основните произведения, създадени от артиста в Италия – в Капрезе Микеланджело, Флоренция, Сартеано, Алтамура и Рим, където е изваял една от крилатите победи на монументалния комплекс „Виториано“ в чест на Виктор Емануил II.

Пенка Шопова е завършила НАТФИЗ „Кр. Сарафов“. Режиcьор и съавтор на документални филми и публицистика за БНТ.

Радослав Стефанов Спасов е доцент в Исторически факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Защитил е два доктората – по история и по филология.

Двамата автори са създали съвместно 16 исторически документални филма, които са продуцирани и излъчвани от БНТ (Българска национална телевизия). Сред тях има и документален филм, посветен на Арналдо Дзоки със заглавие „Дивният флорентинец“, който е носител на множество награди.

Lo scultore italiano Arnaldo Zocchi (Firenze, 1862 – Roma, 1940) ha realizzato numerose opere sia in Italia che in Bulgaria a partire dall'inizio del XX secolo. I due autori del libro, Penka Shopova e Radoslav Spasov, ripercorrono la storia dello scultore attraverso i numerosi monumenti a commemorativi di grandi eventi politici rilevanti a livello nazionale sia per il popolo italiano che per quello bulgaro. Fra questi anche l'opera più importante e famosa di Zocchi in Bulgaria, il Complesso Monumentale al Re Liberatore (Alessandro II) situato nella piazza centrale davanti all'Assemblea Nazionale della capitale Sofia, inaugurato il 30 agosto 1907. Importanti opere dello scultore italiano sono presenti anche in altre città bulgare come Ruse, Sevlievo, Orjahovo, con monumenti che sono diventati punti di riferimento nell'arredo urbano dei centri interessati. Nel libro vengono anche descritte le principali opere realizzate dall'artista in Italia, a Caprese Michelangelo, Firenze, Sarteano, Altamura e a Roma, dove egli realizzò una delle vittorie alate del Vittoriano.

Penka Shopova si è laureata presso l'Accademia nazionale d'arte teatrale e cinematografica “Kr. Sarafov”. Regista e coautrice di documentari e pubblicitica per la televisione nazionale bulgara BNT.

Radoslav Stefanov Spasov è docente presso la Facoltà di storia dell'Università di Sofia “S. Clemente d'Ocrida”. Ha conseguito un dottorato in storia e uno in filologia.

I due autori hanno realizzato insieme 16 documentari di carattere culturale che sono stati prodotti e trasmessi dalla BNT (Televisione Nazionale Bulgara). Tra questi anche un documentario dedicato a Arnaldo Zocchi dal titolo “Divnijat florentinec” (Lo splendido fiorentino) che ha ottenuto numerosi premi.